

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav Politologie

Diplomová práce

Bc. Kateřina Kubíková

Demokracie a losování: historická perspektiva

Democracy and Sortition: Historical Perspective

Praha 2019

vedoucí práce: Mgr. Jan Bíba, Ph. D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu Mgr. Janu Bíbovi, Ph.D. za cenné komentáře, podněty a trpělivost. Dále bych rada poděkovala své rodině a přátelům za jejich podporu během studia.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. 7. 2019

Kateřina Kubíková

Abstrakt

Tématem předkládané práce je historická perspektiva losování v Athénské demokracii a v italských městských republikách v období pozdního středověku a renesance. Práce se snaží odhalit potenciál losování a důvody, pro které bylo losování v daných období využíváno jako primární nástroj pro obsazování veřejných institucí občany. Cílem práce je tedy nalézt potenciál využití losování pro soudobou liberální demokracii. Práce sleduje dva historické případy, v nichž bylo losování chápáno jako demokratický (či občanský) nástroj, který mimo jiné narušuje vzájemné vztahy a omezuje moc elitních skupin ve společnosti. V tomto smyslu pak losování mělo napomáhat širší občanské participaci ve věcech veřejných, zajišťovat rovnou a spravedlivou distribuci veřejných úřadů v rámci společnosti a zamezovat korupci a frakcionalismu.

Klíčová slova

Demokracie, losování, republikanismus, participace, Niccolò Machiavelli

Abstract

The thesis deals with the historical perspective of the sortition in the period of the Athenian democracy and the Italian city republics of the Middle Ages and the Renaissance. The thesis tries to reveal the potential of the sortition and the reasons why the sortition was used as a primary tool for choosing citizens for public offices. The objective of the thesis is to find the potential of the sortition for contemporary liberal democracy. The thesis follows two historical cases in which the sortition was viewed as a democratic (or civil) instrument that breaks personal relations and limits the power of elite groups in the society. In this sense, the sortition should help to widen the civic participation in public affairs, to provide equal and fair distribution of public offices within the society, and to prevent corruption and factionalism.

Key words

Democracy, Sortition, Republicanisms, Participation Niccolò Machiavelli

Obsah

Poděkování	2
Čestné prohlášení.....	3
Abstrakt.....	4
Klíčová slova	4
Abstract	5
Key words.....	5
Úvod	7
1. Athénská demokracie a losování	11
1.1. <i>Cesta k demokracii: od Solóna k Periklovi</i>	13
1.2. <i>Význam losování v Athénské demokracii</i>	20
1.3. <i>Závěr: Losování jako demokratický nástroj</i>	24
2. Italské městské republiky v pozdním středověku a renesanci: <i>brevia</i> a <i>scrutinio</i>	26
2.1. <i>Podoba italských městských republik a jejich společnost</i>	29
2.2. <i>Florentská republika a její konsolidace</i>	35
2.2.1. <i>Scrutinio: případ Florentské republiky</i>	41
2.3. <i>Mechanismus brevia: případ Benátské republiky</i>	48
2.4. <i>Závěr: Losování jako nástroj proti frakcionalismu</i>	51
3. Obhajoba losování skrze Machiavelliho lidovou republiku	53
3.1. <i>Florence jako dokonalá republika (<i>repubblica perfetta</i>)</i>	56
3.2. <i>Závěr: Losování vs. volba</i>	63
Závěr	65
Literatura	69

Úvod

Současná západní demokracie, jež stojí na liberálních principech (svoboda a rovnost), volbě a reprezentaci, se potýká se značnými problémy. Ty jsou paradoxně spojeny právě s volbami jakožto nástrojem pro výběr reprezentantů. V rámci široké veřejnosti, ale i politické teorie, pak můžeme slyšet o tzv. krizi (liberální) demokracie, a to v podobě ztráty důvěry v reprezentanty, nízké volební účasti či nárůstu pravicového populismu a extremismu v podobě nacionalistických hnutí. Právě s postupným trendem klesání volební účasti nejsou problematizovány pouze volby, ale také reprezentace jako taková. V tomto kontextu se pak jeví volby jako nedostatečný nástroj pro obsazování veřejných funkcí. V rámci politické teorie se pak setkáváme se snahou vypořádat se s těmito problémy, ať už skrze obhajobu reprezentativní demokracie (Bernard Manin, Nadia Urbinati a jiní)¹, ale i s tematizováním alternativ v podobě participačních teorií demokracie nebo jiných nástrojů pro obsazování veřejných úřadů. Cílem této práce a priori není kritika voleb či liberální demokracie, ale nalézt alternativu k volbám v podobě nástroje historicky spjatým s demokracií, tedy losování. Od druhé poloviny 20. století se pak setkáváme se znovuobjevením losování² a hledání jeho potenciálu v liberální demokracii.

Zatímco tedy současná liberální demokracie stojí primárně na instituci voleb, jakožto nejvhodnějšího nástroje pro výběr reprezentantů, z historického hlediska (jak ukáží v první kapitole této práce) byla s demokratickou vládou spojována naopak instituce losování³. To mělo zajišťovat podíl lidu (většiny) na moci, a naopak omezovat a zabraňovat akumulaci moci několika (aristokracie). Jak v případě Athénské demokracie, tak později ve Florentské republice bylo losování chápáno jako součást politických procedur. Losování bylo spjato tedy jak s demokracií (1. kapitola), tak se smíšenou vládou (2. a 3. kapitola), tedy republikou až do 16. století. Právě v 16. století se začnou

---

¹ Manin, Bernard. *The Principles of Representative Government*. 1997; Urbinati, Nadia. *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. 2018

² Buchstein, Hubertus. Hein, Michael. *Randomizing Europe: the lottery as a decision-making procedure for policy cration in the EU*. 2009. s. 29-57

³ S losování jako demokratickým nástrojem se setkáváme u Aristotela ve spise *Politika*

objevovat kritické hlasy⁴ volající po zrušení losování a zavedení volby. Tehdy se začne proměňovat charakter politiky z široké participace a deliberace občanů (všech tříd společnosti) na prosté schvalování⁵ lidem (*plebsem*) a v nám tolik známou reprezentativní demokracii. Tento proces proměny je pak dovršen na počátku 19. století ve Francii, kdy došlo k vytvoření nové republiky.

Cílem diplomové práce je představit dva historické případy, v nichž se využívalo losování jako nástroje pro výběr veřejných představitelů a úředníků. Konkrétně pak využívání losování v antickém Řecku v jeho demokratickém období (Athénská demokracie) a v italských městských republikách v pozdním středověku a renesanci (Florentská republika a Benátská republika). V rámci diplomové práce budu sledovat důvody, pro které bylo losování využíváno, a potenciál losování pro soudobou liberální demokracii. Pro svou práci jsem zvolila dva historické případy, v nichž losování sehrávalo neodmyslitelnou roli v oblasti politiky. V obou případech totiž losování sloužilo k obsazování veřejných úředníků a politických představitelů, a to primárně z řad běžných občanů. Můžeme v těchto historických případech nalézt potenciál losování pro jeho využití i v současné západní demokracii? Proč bylo losování historicky spojováno právě s demokratickou ústavou?

Antická demokracie stála primárně na vzájemné rovnosti a občanské participaci. V první kapitole se tedy budu věnovat cestě k demokracii v Athénách, v níž losování sehrávalo konsolidační prvek. Losování v antice sehrávalo roli nejprve mimo oblast politiky, do které se postupně propracovávala z oblasti náboženství. První kapitola tedy bude věnována klíčovým reformám od Solóna k Periklovi a vrcholu Athénské demokracie, v nichž losování sehrává velice významnou konsolidační roli. V této části práce budu vycházet primárně z Aristotela a jeho dvou spisů *Politika* a *Athénská ústava*. Aristotelés propojuje demokratickou ústavu právě s nástrojem losování. Jeho *Athénská ústava* je pak jistě základním pramenem pro zmapování ústavního vývoje a cesty k demokracii v podobě, jak je nám známa v Athénské demokracii.

Druhá kapitola pak bude věnována italským městským republikám ve 13.-16. století, v nichž se opět setkáváme s losováním. Charakter losování se

---

⁴ Francesco Guicciardini

⁵ Viz 3. kapitola této práce

v tomto období značně proměňuje, a to včetně důvodů, pro které je využíváno. Budu se zde zabývat dvěma hlavními mechanismy, v nichž losování sehrávalo svou roli. Jedná se o mechanismus *scrutinio*, využívaný v rámci první a druhé Florentské republiky, a mechanismus *brevia*. V rámci italských městských republik se budu věnovat nejdůležitějším reformám právě ve zmiňované Florentské republice. Pro nastínění druhého mechanismu se budu také krátce věnovat institucionálnímu uspořádání v Benátkách. V druhé kapitole budu primárně vycházet z historické analýzy Johnyho M. Najemyho, který se v knize *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics* z roku 1982 věnoval právě volebním reformám v rámci Florentské republiky. V poslední kapitole se pak budu věnovat Niccolu Machiavellimu a jeho jedinečnému spisu *Rozprava o florentských záležitostech*, v níž předkládá konkrétní reformu pro vybudování dokonalé republiky (*repubblica perfetta*), v níž se opět setkáváme s losováním. Zde budu vycházet ze čtení Machiavelliho jakožto obhájce lidové republiky (McCormick).

V návaznosti na charakter této práce považuji za nutné se zde alespoň částečně věnovat klíčovým momentům teorie losování, hlavně pak na základě práce Olivera Dowlena *The Political Potential of Sortition*, jež bude klíčová pro celou tuto práci. Teorií losování jsem se již zabývala ve své bakalářské práci⁶, ve které jsem v souvislosti s tímto nástrojem poukazovala primárně na princip rovnosti, jakožto základního principu losování, a na jeho procedury. V rámci teorie losování, kterou Dowlen předkládá, jsou důležité hlavně moment „*blind break*“ a princip aracionality.⁷ Oba pojmy pak spolu v rámci použití losování úzce souvisí. Princip aracionality ukazuje na neutralitu celé procedury losování. Ačkoliv je losování, stejně jako volba, nástroj vytvořený člověkem, samotný proces losování se obejde bez vstupu člověka (racionalita a iracionalita), na rozdíl od volby. Výsledek, který vzejde z losování je díky „*non-agent*“ proceduře aracionalní. Jinými slovy je bezhodnotový v tom smyslu, že nebyl rozhodnut ani na základě rozhodnutí rozumového (racionalita), ani pocitového (iracionalita). Důležitá je pak také role momentu „*blind break*“. Jedná se o moment, kdy dochází k vytvoření rozhodnutí. Tento

---

⁶ Kubíková, Kateřina. *Reprezentace a deliberativní demokracie*. 2016. s. 18-24

⁷ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 11-29

moment je oproštěn od lidského vlivu. Ačkoliv na počátku losování známe všechny vstupy (kandidáty), nemůžeme díky momentu „*blind break*“ predikovat či ovlivnit výstup (vylosovaný kandidát). Vedle principu aracionality nacházíme v rámci procedury losování rovněž výše zmiňovaný princip rovnosti, proporcionality a neutrality. Právě tyto principy pak nalézáme rovněž v demokracii.

1. Athénská demokracie a losování

Přestože počátky Athénské demokracie není tak těžké z dnešního pohledu datovat (přibližně 2. polovina 5. století př. n. l.), původ používání losování jakožto nástroje pro obsazování funkcí a úřadů je už poněkud složitější. Aristotelés sice nachází kořeny Athénské demokracie již v 6. st. př. n. l. v reformách Solón a Kleisthena, nicméně je nutné toto chápat v kontextu obhajoby soudobého politického zřízení v Attice, tedy obhajoby demokracie a jejího zasazení do historie. V této části se budu věnovat zakotvení losování ve vztahu k demokratického uspořádání Athén, což s sebou přináší rovněž otázku občanství. I proto považuji za důležité začít, stejně jako Aristotelés, právě u Solón a jeho reformy v 6. st. př. n. l. Nicméně klíčovou otázkou v této části práce bude využití losování v demokracii.

Z *Athénské ústavy* lze sice vyčíst, že losování sloužilo jako nástroj pro obsazování úřadů obce, avšak určit počátek využívání tohoto nástroje je úkolem nesnadným. Losování nejspíše figurovalo v mnoha oblastech každodenního života, hlavně pak v oblasti náboženství. Nahodilost, která je obsažena v procesu losování, tak byla spojována s vůlí bohů. Podle mytologických příběhů losování evidentně hrálo roli v rozhodování napříč každodenními aktivitami v antice.⁸ Výsledky losování, ať už ve smyslu obsazení veřejného úřadu či v rozdělení dědictví, byly vysvětlovány jako přízeň bohů či jako *týché*, tedy štěstěna.

V následující části se budu věnovat historickému výkladu antiky od 6. st. př. n. l. až k období, které označujeme jako Athénskou demokracii. Primárně budu sledovat využití losování v politickém smyslu a roli občanů v politických záležitostech obce (polis). Hlavními zdroji pro historickou kontextualizaci losování pak pro mne bude kniha J. Bleickena *Athénská demokracie* a práce P. Cartledge *Democracy: a Life*, a v neposlední řadě spisy Aristotelovi. Jak jsem již naznačila, jen velice těžko můžeme zodpovědět, proč bylo losování v antice jako nástroj pro obsazování politických úřadů využíváno nebo kdy se přesně objevuje. Aristotelés v *Athénské ústavě* předkládá jakýsi

---

⁸ Dowlan, Oliver. *The Political Poternical of Sortition*. 2008. s. 33-34

historický vývoj k demokracii, jak ji znal. Jak je patrné z jeho spisu, losování se objevuje již v době před Solónem a jen těžko můžeme datovat, kde je opravdu jeho počátek. Nicméně můžeme zajisté pozorovat určitý vývoj a chápání tohoto nástroje, a právě tomu bych se zde ráda věnovala. Nejde mi pouze o to popsat, jak bylo losování používáno (neboť k tomu již bylo mnohé napsáno⁹), ale zaměřit se na to, jak se chápání procedury losování v rámci Athénské demokracie (a cesty k ní) proměňuje jako nástroj náležití demokratické ústavě¹⁰. Zároveň se pokusím odpovědět na otázku, proč právě losování bylo využíváno (nejen) v éře Athénské demokracie, jak ji zaznamenal Aristotelés. Není možné se zaměřit pouze na používání losování jako takového, ale také na otázku, kdo je k losování připouštěn. Jinými slovy se zde budu zabývat také politickou rovností a otázkou občana.

Antická společnost byla velice provázaná s vojenskou službou, která značně ovlivňovala politický život v *polis*. S vojenskou službou byla spojena otázka občanství, ale i příslušnost ke společenské třídě, a tedy také k úrovni politické participace. Nejnižší a zároveň nejchudší třída tzv. *thétú* měla značně omezený politický život, což bylo způsobeno jejich minimálním zapojením do vojenské služby. Nejchudší třída totiž nedisponovala prostředky, za které by si mohla pořídit zbraně, což vedlo k jejich nevyužívání (či úplně minimálnímu) v rámci vojenských tažení. Jelikož být občanem znamenalo zapojit se do veřejné služby, jež prakticky znamenala vojenskou službu, byla politická moc této třídy rovněž minimální a spíše měla podobu lokální politické participace. To se mění během peloponéských válek, kdy bylo nutné zapojit rovněž tuto třídu do války k obraně *polis*, za svou prokázanou službu tak získali i mnohem větší možnosti v rámci politického života Athén. Můžeme tedy říci, že k demokratické ústavě, ve které hrálo významnou roli losování, pomohly také války na peloponéském poloostrově. Ale rovněž to, že Solónovi zákony prakticky nikdy nebyly zapomenuty a zrušeny.

Aristotelés občana chápal ve smyslu participace v záležitostech obce: „*Pojem občana prostě se neurčí podstatněji žádným jiným znakem než tím, že*

---

⁹ Dowlen, Oliver. *The Political Poternical of Sortition*. 2008

¹⁰ Aristotelés. *Athénská ústava*. 2004

*má účastenství v soudu a ve vládě*¹¹. Samozřejmě Aristotelés také přikládá občanovi, tedy tomu, kdo se může účastnit vlády a rozhodovat či soudit, určité ctnosti, což sám zároveň problematizuje. Podstatné je však to, jak se občan v průběhu dějin proměňuje, ačkoliv jeho definice bude ve všech ústavách více či méně shodná (muž ve veřejné službě). Nicméně, v dobách první ústavy, jak ji nazývá Aristotelés, byla „*politická práva dána těm, kteří si mohli pořídit výzbroj*“¹².

1.1. Cesta k demokracii: od Solóna k Periklovi

Na konci 6. st. př. n. l. v době společenské krize, která byla doprovázena jak hospodářskými problémy, tak politickými boji jednotlivých významných rodin, které usilovaly o moc v Athénách, byl *archontem* zvolen Solón. Stal se tak jedním z devíti nejvyšších zákonodárců Athén. Již v době působení Solóna v úřadě docházelo k rotaci, kdy se všech devět *archontů* po roce střídalo za nově zvolené. V době, kdy se stává Solón *archontem* (594 př. n. l.), tak začíná pracovat na rozsáhlé reformě, která radikálně proměnila společnost.

Aristotelés ukazuje na Solóna jako zástupce lidu, jenž byl zotročený. Avšak otázkou je, zda také tak Solón chápal sám sebe. Solón provedl reformu společnosti, která měla zakazovat ručení vlastní osobou, a uzákonil tzv. setřesení břemene (*seisachtheia*). Právě zadluženost byla jednou z překážek pro získání politických práv. Velká část rolníků se stala díky ručení vlastní osobou otroky nebo uprchli za hranice Attiky. Díky zákazu, který Solón zavedl, se tito rolníci stali opět svobodnými a případně se mohli navrátit zpět do Attiky. Solón následně rozdělil společnost do čtyř tříd podle majetku, přičemž nejnižší třída (*thétů*) občanů se mohla účastnit pouze sněmu a soudů, nemohli však zastávat jakýkoliv úřad. Úřady pak byly obsazovány právě losem z ostatních třech majetných tříd (*pentakosiomedimni, jezdců a zeugité*), přičemž losování předcházela volba v rámci čtyř *fy*. *Zeugité* mohli zastávat nižší úřady, jež nevyžadovaly specifické znalosti. Do těchto úřadů bylo využíváno převážně losování. Vysoké politické úřady, jako v případě *archonatu*, byly obsazovány převážně volbou z prvních dvou tříd.

---

¹¹ Aristotelés. *Politika*. 1275a

¹² Aristotelés. *Athénská ústava*. 2004. IV. s. 25

Aristotelés Solónovo uspořádání označuje za demokratickou ústavu¹³, neboť bylo spíše ve prospěch lidu, kterému zákony daly možnost rozhodovat na soudu, a zároveň bylo upřednostňováno losování pro obsazování úřadů a jiných funkcí. Nicméně chápat Solóna a jeho ústavu za demokratickou by bylo z dnešního pohledu mylné. Solón sám sebe označoval spíše za smiřovatele¹⁴ lidu a aristokracie, mezi nimiž panovaly boje. Jak poukazuje Bleicken, je důležité sledovat také to, jak se na svou ústavu dívali sami Athéňané – a ti začali svou ústavu chápat jako demokratickou nejspíše až mnohem později.

Po odchodu Solóna z úřadu *archonta* se prakticky vrací zpět boje o moc mezi aristokratickými rody a jejich zástupci. Jedním z nich byl také Peisistratos, který však přichází jako zástupce lidu (*demagog*). Peisistratosova vláda opět započala éru tyranidy v Athénách, ačkoliv jeho vládu lze (podle Aristotela) chápat za vládu demagoga. Rozhodně kroky, které Peisistratos podnikal, nebyly zcela v rozporu se Solónovými zákony, naopak se dá říci, že Peisistratos využil oslabené pozice aristokracie a posílil tak svou vlastní pozici skrze lid. Započala tak vláda Peisistratovců, která končí chaosem a opět vnitřním bojem o moc, do kterého byly navázány také ne-athénské aristokratické rody. Důležité je zmínit, že Peisistratos zachoval institucionální uspořádání tak, jak jej nastavil za svého *archonátu* Solón. Peisistratos a ani později jeho synové nejspíše během svého vládnutí nezastávali žádný z politicky významných úřadů, ale přesto politiku ovlivňovali, a to díky své faktické moci, která byla úzce provázána s mocí vojenskou.¹⁵ Peisistratos svými kroky potlačil aktivní politický život lidu (občanů z nižších majetkových tříd), ale rovněž aristokratů, neboť on rozhodoval o tom, kdo (respektive jaké rodiny) bude zastávat významné úřady. Za pád Peisistratovců nejspíše paradoxně mohla právě snaha ponechat Solónovi zákony, které přislíbily politickou moc lidu, ale jež nebyly naplňovány. Po pádu Peisistratovců (respektive jejich vyhnání) se opět Attika nacházela v chaotickém boji aristokratických rodin – s podporou lidu – usilující o moc, a to i za pomoci cizích sil (např. Sparta). Podle Aristotela¹⁶ se boj o moc vedl mezi Isagorem, který měl mít podporu jak u

---

¹³ Pro Aristotela jak pak důvodem právě existence soudů, do kterých jsou přizváni všichni občané a jejichž činnost je pro všechny občany (Aristotelés. *Politika*, II., 12., 1274a).

¹⁴ Aristotelés, *Athénská ústava*. 2004. V

¹⁵ Bleicken, Jochen. *Athénská demokracie*. 2002. s. 34

¹⁶ Aristotelés, *Athénská ústava*. 2004. XX

aristokratických rodin, tak ve Spartě, a Kleisthenem, který naopak měl mít podporu lidu. Nakonec v boji o moc zvítězil Kleisthenes jako zástupce lidu a na konci 6. st. př. n. l., přibližně v letech 507/8 př. n. l., započal rozsáhlé reformy. Kleisthenes s reformami přichází v obdobné společenské situaci jako na počátku tohoto století Solón.

Aristotelés tak oba chápe nejen jako zákonodárce, kteří vytvářeli nové zákony, ale jako tvůrce ústav, a to demokratických, neboť jejich reformy přetvořily Athénskou společnost, ze které následně čerpali politici, a to v otázce chápání občana a omezení moci aristokracie ve prospěch lidu. Nicméně představa, že Solón nebo Kleisthénés byli demokraty, by byla nejspíše mylná a je potřeba se víc zabývat dobovým kontextem, jenž byl pro jejich reformy zásadní. Právě jejich reformy lze spíše chápat jako velice racionální a pragmatický tah, který vedl k vnitřní konsolidaci obce, spíše než jako snahu o vytvoření demokracie.

Kleisthenes svými reformami prakticky navázal na Solóna, a to tím, že opět potlačil moc aristokratických rodů a posílil roli lidu. Právě kvůli tomu Kleisthena a jeho ústavu chápe Aristotelés jako demokratickou. Za velice významnou reformu lze bez pochyb považovat reformu *fyll*, jež měla za cíl nově rozdělit Attiku a zpretrhat tak mocenské vazby jednotlivých významných rodin Attiky. Kleisthenes se v Aristotelově *Athénské ústavě* objevuje jako další otec demokracie právě díky této reformě, která mimo jiné posílila roli lidu v politickém dění Athén. Solón nabídl lidu příležitost podílet se na politickém rozhodování, nicméně tato příležitost s sebou nesla i určité nároky kladené na občany Athén. I proto Solónova reforma měla sklízet své ovoce až v budoucnu, čemuž částečně zabránila vláda Peisistrata a jeho synů, kteří tuto myšlenku nepodporovali. Ta byla opět obnovena až s příchodem Kleisthena, kterého tedy částečně chápeme jako nástupce Solóna v jeho demokratických reformách. To by však, podobně jako v případě Solóna, nebylo zcela přesné. Stejně jako Solón, tak i Kleisthenes spíše usiloval o vnitřní konsolidaci, a tudíž oslabení aristokratických rodin.

Teritoriální reforma *fyll* spočívala v reorganizaci Attiky ze 4 velkých územních celků (*fyll*) na 10, které tvořily tři na sobě nezávislé části Attiky - tzv. *trittye* (třetiny), jichž bylo celkem 30 (každá *trittye* se rozdělila celkem na 10

celků). Tyto *trittye* znázorňovaly menší regiony – město, vnitrozemí a pobřeží, jež se skládaly z celkem 139 *démů*. Existence *démů*, jakožto nejmenších politických jednotek, měla za cíl zpřetrhat silné mocenské vazby jednotlivých aristokratických rodin, a proto byly *démy* rozděleny tak, aby počet občanů – tedy mužů s politickými právy – byl v každé oblasti stejný, co do počtu obyvatel, nikoli do velikosti území.¹⁷ I proto *démy* hrály důležitou roli v politickém životě všech občanů, a to hlavně těch z nejnižší majetkové třídy. Důvodem byl také princip rovnosti, který díky své povaze tato reforma zajišťovala, a to jak v otázce územní rovnosti, tedy, že jednotlivá území byla stejně zastoupena, tak v otázce rovnosti občanské, tedy, že každý občan měl díky této reformě rovnou šanci podílet se na politickém životě nejen v rámci *fýly*, ale celé Attiky.¹⁸ Reforma měla za cíl mimo jiné oslabit politický vliv jednotlivých aristokratických rodů, a také navrátit všem občanům jejich politickou moc, která byla od vlády Pesistratovců silně oslabena či spíše zapomenuta. K tomu měla mimo jiné sloužit právě tato územní reforma, ve které bylo využito losování pro ustavení nových *fýl*. Každá *fýla* se skládala z jedné *trittye* města, vnitrozemí a pobřeží, což vedlo k tomu, že vznikly celky, které často nic nespojovalo. Tím bylo docíleno onoho zpřetrhání vazeb jednotlivých významných rodin. Reforma měla také vliv na rovnost občanů, která byla značně posílena oslabením aristokratických rodin.

Jednotlivé *démy*, jak již bylo řečeno, měly důležitou roli v politickém životě občanů, a to i proto, že rozhodovaly o občanství jednotlivých obyvatel. Občanství, jak jsem již výše zmínila, bylo v této době úzce navázáno na vojenskou službu a týkalo se pouze mužů starších 18 let, jejichž otcové byli rovněž athénskými občany. Pokud členové *dému* (tzv. *démotai* v čele s voleným a později losovaným *démarchem*) zapsali osmnáctiletého muže na seznam občanů, čekala jej ještě dvouletá vojenská služba, po které se mohl stát plnohodnotným občanem se všemi právy (ve smyslu politických práv) a povinnostmi, jichž byl během dvouleté služby zbaven. *Démy* taktéž sehrávaly významnou roli v každodenním životě občanů obce, neboť se jako *démotai* podíleli na její správě, ale svým způsobem měli možnost také ovlivňovat

---

¹⁷ Bleicken, Jochen. *Athénská demokracie*. 2002. s. 184

¹⁸ *Ibid.*, s. 185

politiku celé Attiky, jelikož se podíleli také na výběru nejrůznějších úředníků, kteří měli spravovat určitou oblast Attiky jako celku. Dále ze svých řad pomoci losování obsazovali místa v radě nebo také u soudu. Právě možnost podílet se na soudu a lidovém shromáždění či radě je pro Aristotela a jeho definici občana v demokratické ústavě tak zásadní. I proto chápe Kleisthenovu vládu a jeho reformy za klíčové pro demokratický vývoj Athén a jako počátek demokratické ústavy. Jak je patrné, losování určovalo důležitý egalitářský charakter v politickém životě Attiky, neboť díky losování měl každý z občanů stejnou příležitost podílet se na správě a rozhodování.

Kleisthenes dále zavedl Radu pětiset (*Bulé*), přičemž každá *fýla* obsazovala do této instituce 50 svých občanů. Mezi další důležité zákony, které Kleisthenes během své vlády vydal, patřil také zákon o ostrakismu, který vzpomíná v 22. kapitole *Athénské Ústavy* Aristotelés. Tento zákon opět vedl k oslabení moci primárně aristokratických rodin, a to konkrétně těch, jež byly historicky navázané na Peisistratovce.

Co je však nutné vzpomenout i vzhledem k charakteru této práce, je, že v tomto období se posiluje význam nástroje losování. Do této doby bylo 9 *archontů* voleno občany, tedy těmi, kteří měli politická práva, což se na přelomu 6. a 5. st. př. n. l. (mezi perskými válkami) mění zavedením tzv. bobového losování.¹⁹ I zde hrály důležitou roli *démy*, neboť volily kandidáty, ze kterých se následně losovalo. Zde tedy vidíme kombinaci dvou nástrojů – voleb a losování. Pomocí voleb se určilo velké množství kandidátů (Aristotelés píše až o pěti stech zvolených²⁰), ze kterých následně bylo pomocí losování určeno 9 *archontů*, tedy nejvyšších úředníků Athén, kteří měli prakticky neomezenou moc.

V 5. st. př. n. l. již můžeme sledovat aktivní politický život mezi občany napříč majetkovými třídami. Tyto třídy nejenže umožňovaly různé využití své politické moci, ale nesly s sebou rovněž různé povinnosti směrem k *polis*. Zatímco lidového shromáždění se mohli účastnit všichni občané Athén, v případě jednotlivých politických úřadů už platila jiná pravidla, a to v závislosti na příslušnosti do majetkové třídy. Athény druhé poloviny 5. st.

---

¹⁹ Aristotelés, *Athénská ústava*. 2004. XXII

²⁰ *Ibid.*

př. n. l. již označujeme za demokracii (a jak ve své knize poznamenává Bleicken, i sami Athéňané tak chápou své politické zřízení), což je mimo jiné dáno nejen chápáním občanství a připuštění lidu k politickému rozhodování, ale také důrazem na losování. Losování ve velké míře nahrazuje volbu a stává se klíčovým nástrojem pro obsazování většiny politických úřadů. Volby jsou pak i nadále využívány, a to primárně za účelem obsazování vojenských funkcí či úřadů spojenými s financemi Athén.²¹

V polovině 5. st. př. n. l. byli pro Athény a nastolení demokracie podstatní dva politici – Efialtés a Periklés – kteří stáli za dalšími reformami, jež posílily moc lidu a oslabily moc aristokratů. Efialtésova reforma v letech 461/2 př. n. l. zavedla odměnu za účast na soudech a v Radě pětiset (*bulé*), a zároveň došlo k omezení Areopagu, a to díky připuštění *zeugítů*, tedy třetí třídy občanů, do funkce *archonta*. Do této doby bylo losováno nebo voleno (až do Kleisthena) pouze z prvních dvou majetkových tříd, tedy *pentakosiomedimnoi* a jezdců. Cílem reformy bylo opět oslabit aristokratickou instituci a moc aristokratů. Nicméně za reformou nejspíše stal i úbytek občanů v prvních dvou třídách, který byl způsobený řecko-perskými válkami, které značně ochromily právě bohaté majetkové třídy, jež se bojů účastnily. Po zavraždění Efialtése²² pokračoval v reformách a upevnění demokracie (vlády lidu) Periklés, který přibližně o deset let později zavedl nový občanský zákon, jež rozšiřoval a zpříšňoval pravidla občanství zavedené Kleisthenem. Nově totiž mohl být občanem pouze ten, jehož oba rodiče (otec i matka) byli Athénskými občany a jejichž svazek byl uzavřen před jeho či jejím narozením. Tento zákon byl opět namířen primárně proti aristokratům, kteří často uzavírali sňatky s bohatými cizinci, za účelem postupu v rámci majetkových tříd. Jak jsem již zmiňovala, přináležitost k určité majetkové třídě s sebou neslo rovněž vyšší politickou moc. Je však otázka, zda byl Periklův zákon vedený čistě proti nejvyšším majetkovým třídám.

Aristotelés v *Athénské ústavě* vzpomíná celkem 11 ústavních převratů, ve kterých se střídala vláda lidu s tyranii, přičemž každý tento ústavní převrat doprovázela významná reforma. Tyto reformy tak buď ubíraly moc

---

²¹ Bleicken, Jochen. *Athénská demokracie*. 2002. s. 54

²² Na smrt Efialtése upozorňuje také Aristoteles v *Athénské ústavě* XXV. 4.

aristokratům, anebo lidu. Velkou roli v cestě k demokratické ústavě jistě sehrály právě zahraniční záležitosti, tedy válečné konflikty, a to nejprve s Peršany a posléze v rámci Peloponéského poloostrova se Spartou a jejími spojenci. V dobách válečných (peloponéské války) byly veškeré finanční výdaje spojeny pouze s bojem, což vedlo rovněž k úpadku politického života občanů, čímž rostla moc majetnějších. Právě kvůli změnám Athénské ústavy lze jen těžko mluvit o jednom demokratickém období, ale o čtyřech až pěti podobách Athénské demokracie, které střídaly tyranidy (vlády třiceti či vláda deseti)²³.

V dobách mezi demokraciemi, kdy vládli buď aristokraté nebo oligarchové, byla více využívána volba pro obsazování úřadů a funkcí, naopak v dobách demokratické ústavy naopak můžeme z pramenů vyčíst, že bylo více využíváno losování. I proto nejspíše Aristotelés v *Politice* spojuje losování právě s demokratickým zřízením obce. Losování ostatně chápali jako ryze demokratický nástroj i Athéňané a hrálo roli v mnoha významných reformách, které jen těžko dnes můžeme označit v jejich podstatě za demokratické jako v případě Kleisthenových reform. Právě Kleisthenes nechal zavést losování za účelem obsazování rady pětiset. Později pak losování vystřídalo zavedenou volbu v případě výběru devíti *archontů*. Nicméně říci, že by losování zcela vytlačilo jiné způsoby pro výběr občanů na politické posty, by bylo nepřesné. I v demokratické éře se využívala volba, a to právě v kombinaci s losováním. To byl případ i *archontů*. V rámci *fyíl* bylo nejprve zvoleno 100 kandidátů, z nichž byl vylosován jeden *archont*. Jelikož *fyíl*, jak již bylo řečeno, bylo celkem deset a v Areopagu zasedalo pouze devět *archontů*, stal se desátý vylosovaný písařem thesmothetů.²⁴ *Archontem* se však nemohl stát jakýkoliv občan, ale pouze občan z první nebo druhé majetkové třídy. To se změnilo až v druhé polovině 5. st. př. n. l. díky reformě Efialtése a Periklése, jež zpřístupnila tento úřad rovněž třetí majetkové třídě, *zeugétům*.

---

²³ Aristotelés, *Athénská ústava*. 2004. XXIX

²⁴ Bleicken, Jochen. *Athénská demokracie*. 2002. s 319

1.2. Význam losování v Athénské demokracii

Aristotelés v *Politice* poukazuje na tři hlediska, které je nutné brát v potaz, pokud se věnujeme obsazování úřadů. „*Hlediska ta jsou, předně, kdo úřady obsazuje, za druhé, odkud, a konečně, jak se obsazují. Buďto je totiž obsazují všichni občané nebo jenom někteří, a to buď ze všech občanů anebo jen z určitého jejich počtu... a to buď volbou nebo losem.*“²⁵ Všechny způsoby jsou zároveň kombinovatelné. Ostatně i v případě demokracie v Athénách v 5. a 4. st. př. n. l. si můžeme povšimnout kombinací voleb a losování či připouštění jen některých občanů do úřadů. Přičemž podle Aristotela „*dva způsoby obsazování jsou demokratické, že totiž všichni úředníci jsou ustanovováni ze všech volbou nebo losem anebo se oboje děje zároveň, tedy část úřadů losem a část volbou.*“²⁶ Jak jsem ve výkladu výše ukázala, právě případ, kdy se přistupovalo k volbě v rámci demokratické ústavy, byl dán specifickým zaměřením úřadu, jež vyžadoval určité znalosti občana, a tudíž nebylo možné jej obsadit kýmkoli (řeč je o vojenských či finančních úřadech). Avšak ve 4. st. př. n. l. dochází po pádu tyranské vlády zcela k ústupu od voleb.

Vztah Athéňanů k losování se během vývoje demokracie značně prohlubuje, když se po pádu vlády třiceti tyranů v roce 403 př. n. l.²⁷ stává prakticky jediným nástrojem pro obsazování všech úřadů, a to i *archontů*. Do té doby bylo losování často doprovázeno volbou, a to primárně v případě již zmiňovaného *areopagu* či úřadech vyžadující specifické znalosti – finanční úřad, vojenské úřady, písaři. Prakticky zrušení voleb ve 4. st. př. n. l. lze tedy chápat jako způsob boje s potenciálními tyrany. Zároveň je tento úkrok od voleb směrem k losování chápán kriticky, a to zejména ze strany odpůrců losování jako byli například Sókratés či jeho následovník Platón. Ustoupení od voleb je pak v tomto světle chápáno jako cesta k úpadku demokracie, neboť se do úřadů dostávali nekompetentní lidé. Za myšlenkou nekompetentnosti občanů v úřadech pak stojí také fakt, že během 4. st. př. n. l. vzniklo velké množství nových a menších úřadů. Nesmíme však zapomenout na způsob prověrky či ověření, tzv. *dokimasia*, které sloužilo k ověření jak občanského původu

---

²⁵ Aristotelés, *Politika*. IV., XV. 1300a

²⁶ *Ibid.*, IV. 1300a

²⁷ Dowlen, Oliver. *The Political Poternical of Sortition*. 2008. s. 58

vylosovaného občana, tak jeho kompetence, které daný úřad vyžadoval. Tomuto ověření se musel podvolit každý a byla prověřována také navázanost občana na oligarchy, aby nedošlo k ovlivňování v daném úřadu.²⁸ *Dokimasia* se musel podrobit každý úředník, jenž měl daný úřad zastávat déle než 30 dní.²⁹

Aristotelés nám díky *Athénské ústavě* přináší svědectví toho, jak fungovalo losování pro obsazování soudů a dalších úřadů. Celý proces losování byl velice sofistikovaný a z dnešního pohledu až komplikovaný. Procedura losování měla několik fází, které měly zajistit, aby nemohlo dojít k ovlivnění výsledků losování. I proto finálnímu losování, ze kterého měl vzejít nový soud či úřad, předcházelo několikanásobné losování (jako v případě losování soudů, čemuž se budu věnovat níže). Od počátků demokratického uspořádání Athén platilo, že se občané – kandidáti – sešli v den losování na *agoře* (tržiště), kde se procedura odehrávala. Využívalo se tzv. bobové losování, které spočívalo v tom, že si jednotliví občané tahali z nádoby bílé nebo černé boby. Bílé boby označovaly úřad, který byl obsazován. Počet bobů odpovídal přesnému počtu občanů v *agoře* a ti, kteří si vylosovali černý bob, opustili *agoru* bez získaného úřadu či postu. Tento způsob se stával čím dál více zdoluhavým a problematickým, a tak Athéňané postupně zdokonalovali proceduru losování až do podoby, kterou popsal v *Athénské ústavě* Aristotelés, a jež se pro nás stala v rámci studia jak Athénské demokracie, tak losování velice klíčová. Podobě demokracie ve 4. st. př. n. l. se věnuje Aristoteles v *Athénské ústavě* v kapitolách 42 až 67, ve kterých je popsán převážně způsob obsazování jednotlivých politických institucí, jako byly lidové soudy či rada pětiset.

V tzv. zlaté éře demokracie, tedy ve 4. st. př. n. l., již bylo losování velice důmyslnou procedurou, ve které se využívalo losovací zařízení tzv. *kléróteria*. Jednalo se o zařízení, do kterého se zasouvaly destičky, na nichž bylo uvedeno jméno dotyčného a další potřebné údaje kandidáta, a pomocí trychtýře a opět bobů byl vylosován přesný počet členů soudu, rady či jiných potřebných úřadů. Nyní se tedy zaměřím na samotnou proceduru losování v Athénské demokracii ve 4. st. př. n. l. Jak již bylo řečeno výše, losování bylo chápáno nejen Aristotelem, ale i samotnými Athéňany jako procedura ryze demokratická.

---

²⁸ Ibid., s. 60.

²⁹ Bleicken, Jochen. *Athénská demokracie*. 2002. s. 327

Tento způsob obsazování občanů do jednotlivých úřadů a rozhodujících institucí (jako v případě rady pětiset či lidového soudu – *dikasterion*) měl podporovat politickou rovnost občanů. Je samozřejmě otázka, zda byl tento princip opravdu zcela naplňován, vzhledem k tomu, že ne všechny úřady byly obsazovány ze všech občanů. Na druhou stranu losování, v kombinaci s rotací v úřadech, vedlo k narušování úzkých vazeb mezi majetnými občany a institucemi. Tím pádem potlačovalo moc oligarchů a aristokratů, respektive onu moc narovnávalo napříč společenskými třídami.³⁰

Mezi důležité instituce, do kterých se obsazovalo losem, patřila Rada pětiset (*Bulé*), jež vznikla během působení Kleisthena *archontem*. Do Rady mohli být vylosováni občané starší třiceti let³¹, jenž byli obsazováni na teritoriálním principu. Jak již název Rady napovídá, členů bylo celkem 500, přičemž z každé *fýly* bylo losováno 50 členů. Ti zastupovali jednotlivé *trittye* (město, pobřeží a vnitrozemí) poměrně z jednotlivých *démů*. To tedy zajišťovalo, že všechny oblasti Attiky měly své (nepřímé) zastoupení v Radě. O tom, že Rada sehrávala důležitou roli v politickém životě svědčí i rozsah, který Aristotelés Radě věnoval v *Athénské ústavě*.³² Rada se rozdělovala podle *fýl* na tzv. *prytanie*, tedy výbory, a podle toho se také jejich zástupci nazývali *prytanové*.

O procesu obsazování porotních či lidových soudů (*dikastéria*), jež mají své počátky nejspíše už v 6. st. př. n. l. za Solóna³³, se nám dochoval záznam v rozsáhlé podobě od Aristotela v *Athénské ústavě*³⁴. Jednalo se o velice komplexní proces, jenž v sobě nesl jak princip rovnosti, tak měl zabraňovat ovlivňování podob soudů či jejich rozhodování.³⁵ Samotné losování mělo několik fází a lze mluvit o několikanásobném losování, aby nemohlo dojít k ovlivnění výsledků a dosáhlo se spravedlnosti procesu. Dowlen v rámci procedury losování pojednává o tzv. *blind break*, tedy momentu, ve kterém

---

³⁰ Dowlen, Oliver. *The Political Poternical of Sortition*. 2008. s. 55

³¹ Sintomer, Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 50

³² Aristotelés, *Athénská ústava*. 2004. ILIII-L

³³ Solón během svého působení v roli *archonta* zavedl tzv. odvolací soudy. Ty můžeme chápat jako předchůdce *dikastéria*. Ostatně i Aristotelés v *Athénské ústavě* právě k Solónovi, v souvislosti s porotními soudy, odkazuje.

³⁴ Aristotelés, *Athénská ústava*. 2004. LXIII-LXVI

³⁵ Dowlen, Oliver. *The Political Poternical of Sortition*. 2008. s. 55

dochází k rozhodnutí, v tomto případě k vylosování kandidáta.³⁶ Jedná se o situaci, ve které nehraje roli lidský faktor, a činí tak výsledek losování aracionální. Důmyslná procedura losování v Athénské demokracii ukazuje právě na snahu, co nejvíce se vymanit ze zásahu a ovlivnění výsledku člověkem. Napovídá tomu i již zmiňovaná snaha zdokonalit celou proceduru od losování z nádob až k vytvoření losovacího zařízení (*kléróteria*)³⁷.

Kléróteria měla takovou podobu, aby odpovídala instituci, do které byli občané losováni. V případě *dikastéria* mohli být vybráni pouze občané (muži) „starší třiceti let, pokud nemají dluhy vůči obci ani nebyli zbaveni občanských práv“³⁸. Losování stejně jako v případě *Bulé* probíhalo na agoře. Do jednotlivých soudů se losovalo podle *fýl*, přičemž každá *fýla* měla své losovací zařízení, které obsahovalo tolik sloupců označených písmeny, kolik bylo soudů. Každému soudu tedy přináleželo jedno písmeno (alfa až kappa), které bylo předem vylosováno. Než se však přistoupilo k samotnému losování z *kléróterie*, jednotliví kandidáti z dané *fýly* vhažovali do urn s příslušným písmenem destičky, na kterých bylo uvedeno jejich jméno, jméno otce, název demu a písmeno. Písmeno na destičce pak muselo odpovídat rovněž písmenu uvedenému na urně zařízení. Z těchto urn se pak vylosoval tzv. vkladatel, který jednotlivé destičky z dané urny vložil do *kléróterie*. Až poté proběhlo samotné losování soudců, a to opět za pomoci bílých a černých bobů či kuliček. *Kléróterie* obsahovala vedle prostoru na destičky kandidátů také trychtýř, do kterého bylo nasypáno tolik kuliček, kolik bylo kandidátů. Pokud k danému řádku připadl bílý bob, daných pět kandidátů v řadě se stalo soudci příslušného soudu, podle písmene. Na celou proceduru dohlíželo devět *archontů* a na desátou *fýlu* dohlížel písař *thesmothetů*. Aby nikdo nemohl jít k soudu, který si vybere, jsou i ty losovány. Důvodem bylo tedy docílit co nejspravedlivějšího výsledku a zároveň zabránit vytváření mocenských vztahů, které by ovlivňovaly jednotlivé soudy. Tímto způsobem bylo rovněž docíleno principu rovnosti, neboť všichni účastníci losování měli stejné šance být vylosováni.

---

³⁶ Ibid., s. 13

³⁷ Bleicken, Jochen. *Athénská demokracie*. 2002. s. 321

³⁸ Aristotelés. *Athénská ústava*. 2004. LXIII. s. 74

Losování nesehrávalo svou roli pouze v momentě ustavování občanů do institucí obce, ale bylo jejich pravidelnou součástí i v době funkčního období, které zpravidla trvalo rok (jako v případě Rady pětiset či porotních soudů). Právě v případě Rady pětiset byl každý večer – při západu slunce³⁹ - losován nový předseda Rady a o všech záležitostech rada hlasovala.

1.3. Závěr: Losování jako demokratický nástroj

Z toho, co bylo v předchozím textu zmíněno, lze do jisté míry říci, že navrácení se k losování v demokratických etapách Athén bylo vedeno myšlenkou, že losování vylučuje ony vzájemné vazby a omezuje tak moc některých autorit. Jak jsem již zmiňovala, losování nebylo pouze nástrojem pro obsazování jednotlivých úřadů či institucí, ale svou roli sehrávalo také v nastolení politického řádu, určování předsednictva nebo rozdělení Attiky, jak tomu bylo za působení Kleisthena. Tento nástroj hrál významnou roli i mimo politické záležitosti obce, například v náboženství nebo každodenním životě. „*Smysl losování spočívá v Athénách vždy ve snaze odstranit osobní vážnost a autoritu, případně již předem zabránit tomu, aby je někdo získal.*“⁴⁰ Losování bylo natolik vyzdvihovaným demokratickým nástrojem, že pokud to bylo možné, nahradilo jiný způsob výběru (tedy primárně volbu) a v případě nově zavedených úřadů bylo k losování přikročeno automaticky.

Losování bylo využíváno jednak pro svůj ryze demokratický charakter, jak jej chápali sami Athéňané. Mezi důvody využívání nástroje losování je bezpochyby nutné zahrnout princip rovnosti, proporcionalitu nebo neutrální charakter. Všechny tyto důvody je nutné chápat rovněž v souvislosti ve vnímání občana v Athénské demokracii. Všichni občané v rámci obce si byli rovni v egalitářském smyslu. Procedura losování pro jednotlivé úřady a lidový soud sestávala z několika fází menších losování, čímž byla jednak umocněna neutralita procedury výběru a za druhé nemohlo dojít k ovlivnění podoby daných úřadů. V neposlední řadě je potřeba vyzdvihnout další důležitou motivaci tehdejších zákonodárců – zpretrhání různých klientelistických vazeb aristokratických rodin, které rozhodně neměly zájem na prohlubování

---

³⁹ Sintomer, Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 50

⁴⁰ Bleicken, Jochen. *Athénská demokracie*. 2002. s. 325

participace ve veřejných záležitostech polis. Ve výsledku tak losování vystupuje jako nástroj, který není navázán na vůli člověka (princip aracionality) a současně dovoluje participaci většího množství občanů v rámci obce.

2. Italské městské republiky v pozdním středověku a renesanci: *brevia a scrutinio*

Antické Řecko nebylo jediné, kde se využívalo losování ve veřejné oblasti. Losování sehrávalo svou roli rovněž v Římské republice nebo v období pozdního středověku a renesance v Itálii, konkrétně v městských republikách (*stato-città*) ve střední a severní Itálii. Použití losování, stejně tak důvody pro jeho využívání, se v jednotlivých obdobích liší. Losování v Athénách bylo chápáno jako nástroj ryze demokratický, umožňující lidu – občanům – podílet se na správě věcí veřejných. Zároveň bylo losování chápáno jako nástroj, který omezuje moc aristokratické třídy. Jak jsem představila v předchozí kapitole věnující se Athénské demokracii, upřednostňování losování před volbou mělo rovněž napomáhat rovnosti mezi občany Attiky. Athénská demokracie kombinovala losování také s rotací v úřadech na roční bázi. S losováním, rotací a krátkými funkčními období v úřadech se setkáváme také v rámci městských republik v Itálii. Avšak důvody pro využívání losování a způsob procesu výběru veřejných představitelů a úředníků (*magistrati*) jsou v italských městských republikách odlišné. V této kapitole se budu zabývat losováním právě v těchto republikách, a to konkrétně na příkladu první a druhé Florentské republiky, které jsou pro studium losování (spolu s Benátskou republikou) nejvýznamnější.

Považuji nicméně za nutné se nejprve krátce zaměřit na Římskou republiku, jež je předobrazem městských republik ve střední a severní Itálii v daném období. Městské státy navazují na zkušenost antického Říma (Římská republika), a to jak v chápání demokracie, tak lidu. Rozdíl nacházíme jak v politickém uspořádání, které odpovídalo tzv. smíšené ústavě, tak v otázce občanství. To je v Římě více chápáno ve smyslu vědomí, chápání sama sebe jako občana a člena daného společenství, zatímco v antickém Řecku je občanství spojeno s aktivitou a participací ve věcech veřejných – jinými slovy být občanem znamenalo vykonávat veřejnou službu

Význam pojmu demokracie se také proměňuje, a to primárně pak v období Renesance, kdy se pojem republika stává ekvivalentem demokracie. Demokracie pak v tomto slova smyslu neznamena vládu lidu či demů, jak tomu bylo v Athénské demokracii, a jak ji vnímal Aristotelés, ale lidovou vládou.⁴¹ Cartledge dokonce tvrdí, že se Řím „*stal arbitrem řecké svobody a během pouhých několika generací zcela a navždy zničil skutečnou řeckou politickou svobodu*“⁴².

Polybius, který zaznamenal ve svých spisech „*Dějiny*“ v VI. knize podobu Římské republiky, pojednává o smíšené ústavě, kterou Platón, Aristoteles⁴³ a další považují za nejlepší možné uspořádání obce. Polybius právě odkazuje na myšlenky Platóna, kdy smíšená ústava zabraňuje jednotlivým formám vlád (ze kterých se smíšená ústava skládá), aby se přetvořily do svých degenerativních podob. Polybius přirovnává Římskou ústavu k ústavě Lakedaimonců (Sparta), jelikož obě dvě lze označit za ústavy smíšené, tedy takové politické uspořádání, které zastupuje tři formy vlády – monarchickou (konzulové), aristokratickou (Censoři – Senát) a demokratickou (Lidová shromáždění). Takto uspořádaná správa obce je postavená na principu „brzd a protiváh“⁴⁴. Vzájemná kontrola jednotlivých složek moci a rovnováha mezi nimi, vedla k vzájemné závislosti, čímž mělo být zajištěno, že nedojde k akumulaci faktické moci ve prospěch jedné složky vlády, a tedy i části společnosti.

Římská republika se tedy skládala ze tří forem vlád, jímž odpovídali jednotlivé instituce, které také podléhali příhodné části společnosti a rovněž způsobu obsazování. Konzulové a *magistrati* představovali monarchistickou formu vlády, přičemž konzulové zastávali nejvyšší výkonnou moc republiky. Censoři, respektive Senát, zastávali aristokratickou formu vlády. Censoři byli například zodpovědní za držení a správu listiny občanů. Poslední složkou moci v republice bylo Lidové shromáždění (*Comitia Plebis*), jenž zastupovalo demokracii a které bylo přístupné všem občanům (plebsu). Pokud bychom na

---

⁴¹ Cartledge, Paul. *Democracy a Life*. 2016. s. 279

⁴² Ibid., s. 250

⁴³ Za nejlepší ústavu považuje Aristoteles *Politeu*, tedy ústavu, která v sobě má jak prvky demokracie, tak oligarchie. V rámci této ústavy se tak setkáváme jak se losováním (vlastní demokracii, jak jsem ukázala v předchozí kapitole), tak volbou (vlastní oligarchii).

⁴⁴ Cartledge, Paul. *Democracy a Life*. 2016

Řím v době republiky nahlíželi vždy pouze s ohledem na jednu z výše zmíněných institucí, mohli bychom jednoduše dojít k nesprávnému označení, že Řím byl monarchií, aristokracií nebo demokracií. To by však bylo liché, neboť je nutné na konstituční zřízení nahlížet jako na celek.

Rovněž otázka občanství se v Římě od Athén výrazně liší. Status občana byl navázán na schopnost platit daně (*census*) a zároveň zde hráli roli třídy společnosti, v návaznosti na původ. Můžeme tedy říci, že zatímco v Athénách byly třídy propustné, v Římě jsou spíše rigidní. V rámci otázky občanství tedy sehrávalo bohatství klíčovou roli. Zatímco v Řecku mělo bohatství pouze vliv na rozdělení v rámci tříd společnosti a případně na obsazování určitých úřadů a funkcí, v Římě určovalo také sílu hlasu. Rovněž způsob politické participace byl odlišný. V Řecku můžeme mluvit o určitém individualismu v rámci politické participace⁴⁵. Římská politika byla více navázána na bohatství jednotlivých společenských skupin. I proto je Římský politický systém označován za timokracii⁴⁶, tedy takový režim, ve kterém je vlastnictví majetku přímo úměrné politické moci. Zatímco v antickém Řecku sehrávalo v období zlaté éry Athénské demokracie losování klíčovou roli, v antickém Římě to naopak byly volby, respektive hlasování. Losování se v Římské republice využívalo v jednotlivých shromáždění (*comitie*), kde určovalo, která část bude hlasovat jako první. Hlavním nástrojem pro obsazování *magistrati* a dalších institucí byla tedy využívána volba. Losování pak mělo svou roli uvnitř institucí, a to pro neutralitu a náboženských charakter (z vůle boží).⁴⁷

Rozdělení římské společnosti bylo na základě majetkového censu do jednotlivých setnin (*centurie*), které měli vlastní shromáždění (*comitia centuriata*). V rámci tohoto shromáždění se využívalo losování, prostřednictvím něhož byla určena setnina, která bude hlasovat-volit jako první. Tato setnina pak byla chápána jako výsadní.⁴⁸ Hierarchický řád ovlivňoval rovněž sílu hlasu ve volbě, ale také pořadí, ve kterém jednotlivé setniny hlasovaly, a to ve prospěch výše postavených setnin. Mohlo se tak stát, že pokud byla většina dosažena již během hlasování výše postavených setnin, nižší

---

⁴⁵ Každý občan disponuje jedním rovným hlasem.

⁴⁶ Manin, Bernard: *The principles of representative government*. 1997. s 45

⁴⁷ *Ibid.*, s. 51

⁴⁸ *Ibid.*, s. 47

setniny se k hlasování ani nedostaly. Jak je z této krátké deskripce patrné, losování bylo v Římské republice oproti antickému Řecku využíváno pouze v rámci vnitřního uspořádání politických institucí a zároveň s odlišnými hodnotami. Zatímco v Athénách sloužilo losování jako nástroj zajišťující co nejširší participaci v politických institucích a zároveň spravedlivé rozdělení úřadů, v Římě bylo využíváno pro svou neutralitu a více méně pouze pro určování pořadí ve volbě. Rovněž můžeme pozorovat, že losování bylo využíváno ve prospěch bohatších tříd společnosti.

2.1. Podoba italských městských republik a jejich společnost

V průběhu 11. století vznikají ve střední a severní Itálii komuny, z nichž se v průběhu následujících dvou století staly městské republiky. Tyto městské republiky mají svá specifika, nicméně v jejich historii nacházíme určité shody, a to primárně ve vývoji některých institucí či podoby společnosti.⁴⁹ Prakticky pro všechny komuny v období pozdního středověku a rané renesance jsou typické frakce, násilné konflikty o politickou moc a vliv, nestabilita, ale také snahy o politickou konsolidaci či mechanismy pro výběr úředníků (*magistrati*), které mimo jiné zahrnují právě losování. Mechanismy či procesy v rámci italských městských republik nacházíme celkem dva, a to *brevii* a *scrutinio*. S procesem *brevia* se setkáváme ve většině městských republik, přičemž klíčovou je pro nás Benátská republika, kde se tímto způsobem vybíral *doge*, tedy vládce republiky. Naopak mechanismus *scrutinio* byl typickým pro výběr *Signorie* a dalších politických úředníků ve Florentské republice po roce 1328. Oběma mechanismům se budu podrobněji věnovat později v této kapitole.

Na vznik městských republik v Itálii v období pozdního středověku mělo vliv několik faktorů. Waley poukazuje na tři hlavní, a to nepřítomnost císaře v této oblasti, dále vliv církevních představitelů, kteří zde spravovali církevní statky a v neposlední řadě migrace z venkova (*contado*) do měst, způsobená rovněž ekonomickým růstem.⁵⁰ Právě ekonomický růst napomohl proměně společnosti komun, když se vytvořila nová merkantilistická třída obchodníků a bankéřů. Nově vzniklá třída začala vytvářet a prosazovat v komunách své

---

⁴⁹ Waley, Daniel Philip; Dean, Trevor. *The Italian City Republics*. 2016

⁵⁰ *Ibid.*, s. 31.

zájmy, a to skrze vznikající cechy, které zastřešovaly jednotlivá řemesla a obchod. Do této doby prakticky v komunách neexistovaly žádné úřady a hlavními představiteli komun byli *boni homines*, kteří byli navázáni na lokální biskupy a sehrávali roli soudců.⁵¹ Tito *boni homines* (dobří lidé) byli chápáni jako muži „hodni zákonů“, vzdělaní a často pocházející z významných rodů společnosti. Dowlen ukazuje na působení *boni homines* jako na zárodky vlád ve městech, neboť právě z jejich působení se později vytvořila instituce konzulů.⁵²

Existence *boni homines* a jejich role v rámci komun vedla k vytvoření instituce konzulů, kteří tvořili vládu dané komuny. Je složité datovat přesné počátky, kdy konzulové nahradili *boni homines* v jednotlivých komunách, nicméně můžeme říci, že se tak dělo od konce 11. století. K autonomii těchto městských republik rovněž přispěla proměna soudní moci, kterou původně disponovali biskupové či lokální lordi. Tuto moc pak přebrali právě konzulové, kteří tak napomohli autonomii vznikajících městských republik. K přetvoření komun v městské republiky rovněž přispělo budování vzájemných vztahů pomocí dohod mezi jednotlivými komunami. Tyto vzájemné dohody přispěly k budování nejrůznějších institucí a diplomatických vztahů mezi nimi.⁵³

V průběhu 12. a 13. století můžeme napříč těmito rodícími se městskými republikami pozorovat budování mnoha institucí, od lidových shromáždění (*arengo, parlamento*) přes jednotlivé rady nebo vojenské instituce. Podobně jako v případě konzulů, není zcela jasné, jakým způsobem byly jednotlivé instituce a úřady v městských republikách obsazovány. Způsob obsazování těchto úřadů byl tématem mnoha debat a konfliktů a také zdrojem oné nestability uvnitř městských republik. Jak ještě ukáží na reformách Florentské republiky, primární otázkou bylo vytvoření úřadů a jejich funkcí a způsob obsazování těchto úřadů byl sjednocen až v rámci reformy na počátku 14. století. Obsazování jednotlivých politických úřadů se však nelišilo jen mezi jednotlivými městskými republikami, ale v rámci jednotlivých měst. Právě na příkladu Florentské republiky můžeme pozorovat pravidelné debaty ohledně obsazování úřadů a velice rozdílné způsoby výběru

---

⁵¹ Ibid., s. 26

⁵² Dowlen, Oliver. *The Political Poternical of Sortition*. 2008. s. 71

⁵³ Waley, Daniel Philip; Dean, Trevor. *The Italian Citi Republics*. 2016. s. 52-52

kandidátů v rámci jednotlivých částí města (*sesti*). Do způsobu volby či losování zasahovalo hned několik faktorů mezi nimiž nacházíme také narůstající vliv jednotlivých cechů (*arti*), kterým se rovněž budu věnovat. Na konci 13. století tak můžeme pozorovat až 24 různých metod⁵⁴, jakými byli vybíráni *priorové*, ale i další politické úřady.

Během 13. století se rovněž napříč městskými republikami setkáváme s úřadem *podestà*⁵⁵, jenž disponuje silnou politickou mocí a prakticky vládne v daném městě. *Podestà* byl určován z řad cizinců, buď z jiného města nebo z těch, kteří se ve městě nacházejí. Tento úřad byl sjednán také z důvodu zachování alespoň relativního míru mezi (rodinnými) frakcemi ve městě, jež usilovaly o větší politickou moc a vliv. *Podestà* byl chápán jako neutrální element ve správě města. Pro výkon úřadu *podestà* platila přísná pravidla, která například zabráňovala vycestovat mimo město nebo omezovala obchodnickou činnost.

Svou roli v počátcích těchto rodících se městských republik také sehrály šlechtické rodiny (*nobili, ottimati*⁵⁶), které často vlastnily pozemky v okolí měst. Jednalo se o prominentní třídu skládající se rovněž z rytířů, jež získali své postavení prostřednictvím vojenských úspěchů. Členové rodin náležící k této prominentní třídě v rámci vznikajících městských republik 12. století zastávali role konzulů a dalších úředníků.⁵⁷ Z řad této třídy byli také notáři a soudci, kteří sehrávali roli poradců v rámci rad měst. Šlechtické rodiny (*nobili*) disponovaly politickou mocí ve většině městských republik, výjimku tvořilo, podle D. Waley, San Gimignano a také Florencie. V San Gimignano se setkáváme pouze se dvěma rodinami *nobili*, kdežto v jiných městech je toto číslo několikanásobně větší.⁵⁸

Společnost italských městských republik můžeme rozdělit na dvě až tři skupiny (*nobili*⁵⁹, *popolo* a *contado*). Nicméně díky sňatkové politice a dalším

---

⁵⁴ Ibid., s. 57

⁵⁵ Tématu *podestà* se věnuje Waley, Daniel Philip; Dean, Trevor. *The Italian Citi Republics*. 2016. s. 60-65

⁵⁶ Pojem *ottimati* používá Niccolò Machiavelli po vzoru Římské republiky, v níž byla tímto pojmem označována aristokracie.

⁵⁷ Waley, Daniel Philip; Dean, Trevor. *The Italian Citi Republics*. 2016. s. 34

⁵⁸ Ibid., s. 33-34

⁵⁹ U Machiavelliho se setkáváme s pojmem *grandi*

navazování vztahů mezi jednotlivými rodinnými klany (často se jedná o obchodní vztahy), je nutné chápat toto rozdělení s jistou opatrností. Není totiž vždy jednoduché určit, zda rodina náleží ještě mezi *nobili* či *popolo*.⁶⁰ *Nobili* chápeme jako prominentní třídu aristokratických rodin, jež vlastnily pozemky v okolí měst a jež disponovaly politickou mocí. Podobně jako v případě Římské republiky, která se stala pro městské republiky jakousi předlohou, hrálo roli pro status rodiny rovněž schopnost platit daně odvislé od vlastnění pozemku. Zároveň musíme mít na paměti, že status těchto rodin a jejich postavení v komunách a rodících se městských republik nebyl spojen pouze s majetkem, ale také obchodem. Postavení těchto *nobili* bylo rovněž navázáno na jejich domy (*palazzo*) a věže k nim náležící. Právě věže sloužily jak k demonstraci vlivu a moci daného rodinného klanu, tak k ochraně. K té sloužily i vlastní armády, které sestávaly z přívrženců daného klanu. Vliv a moc v rámci komuny byl jedním z hlavních zdrojů násilných konfliktů. Ve Florencii během první lidové vlády označované jako *Primo Popolo*, pak dochází k omezování demonstrace moci, a to jak zákazem stavění věží a jejich likvidací, tak vytváření občanských milic.⁶¹ V průběhu lidových režimů⁶², se kterými se v rozmezí 12. až 14. století v městských republik setkáváme, byly tyto rodiny (spolu s majetnými rodinnými klany z řad střední třídy, náležících rovněž k *popolo*)⁶³ označeny za *magnati*, čímž došlo k jejich vyloučení z politické participace. S pojmem *magnati* se ve Florencii setkáváme v rámci reformy na konci 13. století, kdy došlo k definitivnímu omezení politické moci těchto rodin. Nicméně již během *Primo Popolo* značná část aristokratických rodin zcela opouští město a vrací se zpět až s návratem Ghibellinů v roce 1260. Ačkoliv došlo k vyloučení této části společnosti z politické participace, několika rodinným klanům se podařilo zachovat si svůj vliv na politiku města.

Druhou část společnosti označované jako *popolo* či *popolani*, je nutné chápat v mnohem širším měřítku než například lid v Athénské demokracii. Zjednodušeně můžeme říci, že do *popolo* řadíme ty, kteří nenáleží k *nobili*.

---

⁶⁰ Waley, Daniel Philip; Dean, Trevor. *The Italian City Republics*. 2016; Najemy, M. John. *History of Florence*. 2006

⁶¹ Najemy, John M. *History of Florence*. 2006; Waley, Daniel Philip; Dean, Trevor. *The Italian City Republics*. 2016

⁶² Označované jako *Popolo*

⁶³ Waley, Daniel Philip; Dean, Trevor. *The Italian City Republics*. 2016. s. 158

Jedná se tedy o širokou vrstvu společnosti zahrnující velké množství sociálních tříd, od bohatých bankéřů a obchodníků po drobné řemeslníky, jež náleží k cechům (*arti*). Uvnitř této široké společenské skupiny nacházíme ještě ne nepočetnou část obyvatel, která nenáležela k žádnému z cechů (*popolo minuto*). Právě cechy a jejich vnitřní struktury jsou toliko typické pro italské městské republiky, jejichž politické uspořádání je silně ovlivněno právě cechovním systémem. Lidové režimy (*popolo*) napříč městskými republikami jsou ovlivněny strukturami cechů, které stojí na republikánském principu rovnosti, tedy že jednotliví členové jsou si v rámci korporací rovni. V období lidových vlád pak můžeme pozorovat vliv cechů na podobu politických institucí, a to primárně v otázce obsazování těchto úřadů nebo charakteru a funkce daných úřadů. Příkladem pak může být vytvoření instituce *Capitano del Popolo* nebo ustavení funkce *priorů*, jejich výběr byl původně v rukou právě cechů. Dalším důležitým momentem, který se rovněž vtiskl do městských republik je role slibu, který skládali členové jednotlivých cechů. Skládání slibu pak sehrávalo roli rovněž v městských republikách, v nichž se občané zavazovali loajalitu vůči republice, dodržování jejich zákonů a dohod mezi jednotlivými republikami.

V jednotlivých městských republikách pak nacházíme opravdu velké množství cechů, které chápeme jako korporace chránící dané řemeslo či obchod. Cechy se začaly objevovat v průběhu 13. století napříč městskými republikami⁶⁴ a sloužily ke sdružování obyvatel měst na základě jejich profese, k ochraně svých členů⁶⁵, ale také k prosazování společného zájmů v oblasti obchodu a řemesla. Ve Florencii dochází k omezení počtu uznaných cechů na 21⁶⁶, naopak v Pise existuje přes 100 různých cechů. Podoba cechů a jejich vnitřní struktura tedy výrazně ovlivnily podobu městských republik, a to nejen díky vlivu v rámci lidových vlád (*Popolo*), na něž byly nejčastěji navázány, ale také vytvářely antagonistickou společnost. Mezi cechy panovaly rovněž konflikty o vliv na směřování nejen domácí ale i zahraniční politiky republik. Největší vliv pak měly velké či významné cechy (*arti maggiori*), jež zastupovaly bankéře,

---

⁶⁴ Najemy, John M. *History of Florence*. 2006. s. 39

⁶⁵ Z toho plyne také vznik občanských milic v průběhu *Primo Popolo* ve Florencii, ale i dalších městských republikách

⁶⁶ Najemy, John M. *History of Florence*. 2006. s. 43

obchodníky s drahými látkami a další. Na *arti maggiori* pak byly samozřejmě navázány bohaté obchodnické rodiny z řad *popolo*, ale rovněž rodinné klany náležící k *nobili*. Mnohem více navázané na *popolo* byly menší cechy (*arti minori*), jichž ve Florencii nacházíme celkem 14. Svého zastoupení a vlivu na politiku v rámci Florentské republiky se pak dočkaly hlavně v obdobích lidových režimů, jinak bych jejich vliv potlačován velkými cechy.

Poslední část společnosti sestávala z občanů, kteří žili mimo hranice města (*contado*). Tato skupina obyvatel byla však zcela vyloučena z dění ve městě, čímž byla prakticky zbavena možnosti politicky participovat a nebyly ani prosazovány jejich zájmy. Venkov však nebyl jediný vyloučený z veřejného prostoru. Ve Florencii byli vyloučeni také již zmiňovaní *magnati* nebo *popolo minuto*⁶⁷, tedy část společnosti, která nenáležela k žádnému z cechů.⁶⁸ Je tedy patrné, že se v městských republikách setkáváme s exklusivním charakterem občanství, které zbavuje část společnosti politických práv (vyloučeny z politické participace byly samozřejmě také ženy).

Pro italské městské republiky byly rovněž typické konflikty, a to jak mezi jednotlivými republikami (obchodní spory), tak uvnitř republik samotných. Historie těchto republik je protknutá násilnými spory mezi rodinnými klikami a frakcemi. Nejvýznamnější konflikt, který zasáhl prakticky všechny italské městské republiky, byl spor mezi dvěma klikami, a to pro-papežskými Guelfy a proimperiální Ghibellini. Toto pojmenování má nejspíše počátek právě ve Florentské republice, kde docházelo k válečným střetům mezi oběma klikami. Ghibellini prakticky ovládají Florencii, ale i další městské komuny, až do konce 13. století, kdy dochází k otočení mocenských sil ve prospěch pro-papežských Guelfů, ale také snaze ukončit tyto válečné konflikty.

---

⁶⁷ *Popolo minuto* lze chápat jako plebs

⁶⁸ Sintomer. Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 64

2.2. Florentská republika a její konsolidace

Florentská společnost se ve 12. a hlavně 13. století zmítala v bojích mezi dvěma stranami (Guelfové a Ghibellini), jež usilovaly o moc v republice. Tyto kliky měly zastoupení primárně mezi privilegovanými rodinami. Ve Florencii se hlavní spor vedl mezi dvěma rody (Uberti a Donati)⁶⁹ a jejich podporovateli, které symbolizovaly ony dvě kliky. Jednotlivé rodinné frakce měly vlastní armádu a stavěly věže u svých domů, které měly sloužit jak na ochranu, tak demonstrovat moc obyvatele domu či náležitost k frakci. Strana Ghibellinů nad Guelfy převažovala a když se v první polovině 13. století podařilo Ghibelliny z Toskánska vyhnat, k moci se dostala *Primo Popolo*, tedy vláda, kterou lze chápat jako lidovou. Ta měla za cíl nastolit ve městě řád, a hlavně omezit moc *nobili*, tedy privilegovaných šlechtických rodin a obměnit vládnoucí třídu o nové občany Florencie.⁷⁰ Během vlády *Primo Popolo*, došlo k vytvoření lidových milic, které měly zajišťovat mír ve Florencii a ochranu *popolo*. Celkem existovalo dvacet takovýchto milic v čele s *gonfalonieri*, pojmenovaní po praporech (*gonfalone*). Byl také vytvořen úřad *Capitano del Popolo*, který nahrazoval *podestu* v oblasti armády a justice.⁷¹ V neposlední řadě se během 10 let *Primo Popolo* setkáváme s radou 12 starších (*Anziani*), kteří zastávali jednotlivé části Florencie (*sesto*). Na jejich výběru se nejspíše podíleli jak představitelé milic, tak hlavní představitelé cechů. Vláda *Primo Popolo* byla po 10 letech svého působení ve Florencii zbavena moci opětovným návratem Ghibellinů zpět do Toskánska.

Z historických pramenů je patrné, že situace ve střední a severní Itálii byla ve 13. století velice bouřlivá (boje o moc, násilné konflikty mezi městy, nejasný a často se měnící způsob obsazování úřadů). To se začíná měnit právě nástupem *Primo Popolo* k moci v roce 1250, kdy se nastolilo určité směřování politických institucí, ale i řádu ve Florencii. Významným momentem vedle nastolení *Primo Popolo* je také rok 1282, kdy se zavedl úřad *priora*, který tak nahradil konzuly města, jimiž se do této doby mohli stát pouze rodinní příslušníci elitních rodin. *Prior* byl vybírán vždy z jedné z šesti částí města

---

⁶⁹ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 80

⁷⁰ Najemy, John M. *History of Florence*. 2006. s. 67

⁷¹ *Ibid.*, s. 67

(*sesto*). Ačkoliv se v této době setkáváme s určitou konsolidací politických institucí – primárně vlády republiky – o procesu výběru úředníků a členů vlády se to říci nedá⁷². Proces obsazování institucí získal svou jasnou podobu až na počátku 14. století. Do reformy v roce 1328 můžeme označit tento proces za velice nestabilní a chaotický. Každá frakce využívala pro obsazení politických úřadů jiný proces⁷³, a to i v rámci jednoho roku. Rozsáhlé debaty se rovněž vedly v otázce zapojení cechů do procesu výběru kandidátů.

Pro italské městské republiky bylo podstatné nejprve vystavit systém politických institucí a až následně se zabývat otázkami, jak obsazovat tyto vzniklé úřady. Nejinak tomu bylo i v případě vlády Čtrnácti, která měla ukončit násilné konflikty mezi Guelfy a Ghibelliny. Členové této vlády byli vybíráni každý měsíc, nicméně způsob, jakým byli obsazováni do svého úřadu nebyl jednotný. Podoba procesu byla každý měsíc předmětem deliberace a zodpovědným úřadem byla Rada lidu (*Consiglio del Popolo*), která měla spolu s *Capitano del Popolo* rozhodnout o způsobu, jakým se daný měsíc vyberou noví členové vlády.⁷⁴ Do diskuze o podobě složení a způsobu výběru členů vlády se chtěly rovněž zapojit cechy. To se nakonec povedlo prosadit v roce 1282, kdy se na podobě vlády shodli konzulové sedmi privilegovaných cechů, *Capitano del Popolo* a jeho soudci. Výsledkem debaty bylo také to, že člen Čtrnáctky musí pocházet vždy z jedné části města (*sesto*) a musí se na něm shodnout konzulové cechů z ostatních 5 částí města.⁷⁵ V roce 1282 se již setkáváme se *Signoriou*, tedy vládou republiky, která se sestávala z 8 *priorů* a *Gonfaloniere di giustizia*, jenž zastával funkci hlavy republiky, v níž nahradil Kapitána lidu (*Capitano del Popolo*)⁷⁶. *Gonfaloniere di giustizia* spolupracoval s dvanácti *Buonumini* a komisí šestnácti *gonfalonieri delle compagnie*, kteří zastupovali jednotlivé občanské milice navázané rovněž na cechy. I tyto dvě komise byly prakticky součástí exekutivy Florencie. Legislativa Florencie se pak sestávala primárně ze dvou rad, a to rady města (*Consiglio del Comune*) a

---

⁷² Najemy, John, *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics*. 1982. s. 17

⁷³ Daniel Waley v knize *The Italian City Republics* pojednává o celkem 24 metodách pro výběr *priorů*

⁷⁴ Najemy, John, *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics*. 1982. s. 19

⁷⁵ *Ibid.*, s. 20-21

⁷⁶ Urbinati, Nadia. *Democrazia in diretta*. 2013. s. 150

rady lidu (*Consiglio del Popolo*), které se podílely na rozhodování o zákonech nebo vstupu republiky do války.⁷⁷

Najemy ve své historické analýze představuje debatu okolo procesu určování *priorů*. Debata probíhala od roku 1291, kdy vznikla komise poskládaná ze všech vrstev společnosti. Tato komise tedy měla primárně za cíl vyřešit otázku výběru *priorů* a zapojení jednotlivých cechů do celého procesu (nominace, výběr). Celkem vznikly tři tábory: jeden pro větší zapojení cechů; druhý pro vyloučení cechů a třetí se stavěl k této otázce spíše neutrálně. V rámci debaty tak bylo možné slyšet velice radikální hlasy (např. Dino Pecora), které volaly po rovné participaci 12 privilegovaných cechů jak do fáze nominace, tak následné volby. Výsledkem této komise pak bylo, že konzulové dvanácti cechů mají volit kandidáta pro každou část města (*sesto*). Výběr probíhal pomocí procesu *imborsazione*, tedy způsobem, ve kterém sehrává významnou roli losování. Každá část města (*sesto*) měla svůj vak, do nichž byla vložena jména kandidátů, z nichž se následně vylosovali *priorové*, a to pro celý rok 1292.⁷⁸ Zároveň bylo zavedeno *divieto*, které mělo zabránit znovuzvolení osob, jež zastávaly úřad v letech 1290–1292.⁷⁹ Cílem této reformy bylo nastolit určitý řád procesu obsazování nejen pro rok 1291, ale i rok následující. V rámci této debaty o obsazování úřadů se objevuje téma losování, když básník Guido Orlandi navrhuje právě tahání jmen z vaků, tedy volbu losem.⁸⁰ Tato debata o volebním systému v roce 1291 je velice podstatná pro budoucí ustavení *scrutinio* v roce 1328, jelikož se zde setkáváme s tématem *imborsazione*, tedy procesem, jehož prostřednictvím jsou vkládány jména do vaků. Na tento moment upozorňuje právě Dowlen, který v rámci této reformy nachází jeden z kořenů *scrutinia*.⁸¹ Debata z roku 1291 o ustavení *priorů* pro rok 1292 vnesla do procesu jejich výběru právě nástroj losování. Důležité je také zmínit, že do této doby není zcela jasné, jakým způsobem byli *priorové* vybíráni.⁸²

---

⁷⁷ Sintomer, Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 64

⁷⁸ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 84-85

⁷⁹ Najemy, John. *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics*. 1982. s. 41

⁸⁰ *Ibid.*, s. 37

⁸¹ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 84

⁸² Najemy, John M. *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics*. 1982. s. 28; Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 84

Reformy z konce 13. století přinesly do podob politických institucí jistý řád. V roce 1293 bylo vytvořeno nařízení (*Ordinamenti di giustizia*), jenž nastolilo pravidla pro jednotlivé úřady. Jedním z problémů, který bylo potřeba vyřešit vedle způsobu obsazování *magistrates*, byla také otázka způsobilosti vykonávání úřadu.⁸³ V rámci *Ordinamenti di giustizia* bylo rozhodnuto, že *priorem* se může stát pouze Florentin náležící k jednomu z jednadvaceti uznávaných cechů. Ačkoliv příslušnost k jednomu z cechů byla nutnou podmínkou pro politickou participaci nebyla jedinou. *Ordinamenti di giustizia* dále požadovalo, aby se jednalo o aktivního člena cechu. Jinými slovy ten, kdo se chtěl stát členem *Signorie* musel jednak náležet k některému cechu a zároveň být aktivní v dané oblasti podnikání či profesí. Podmínka aktivního členství ve smyslu vykonávání činnosti, pramenila i z toho, že někteří Florentinové nenáleželi pouze k jednomu cechu, ale hned k několika, nicméně ne vždy byli také profesně aktivními. *Ordinamenti di giustizia* mimo jiné vylučoval z politické participace aristokratické rodiny (*nobili*), neboť ty často nenáležely k žádnému z cechů. Dále byli vyloučeni také rytíři (*societas militum*), kteří byli v minulosti napojeni na vojenskou službu.⁸⁴

Politická konsolidace probíhající prakticky od *Primo Popolo* až do konce 13. století vedla k rozšíření vládnoucí třídy o bohatou střední třídu obchodníků a bankéřů a značně omezila politickou moc šlechty a rodinné kliky označené za *magnati*⁸⁵. Ačkoliv se v tomto období setkáváme celkem se dvěma lidovými vládami⁸⁶, které se silně zasadily právě o vyloučení aristokratické elity z vládnoucí třídy, nedošlo zároveň k zapojení nižších sociálních vrstev do politických procesů. Právě výše zmiňované *Ordinamenti di giustizia* automaticky vylučovalo z podílu na politické moci nemalou část Florentinů, kteří nenáleželi k oněm 21 cechům (*popolo minuto*) nebo obyvatelstvo žijící za hranicemi města (*contado*). Naopak svou moc posilovaly cechy, a i proto mluvíme o frakcionalismu v souvislosti s Florentskou republikou. Přestože, jak jsem představovala výše, docházelo k určitému omezování jejich vlivu, zcela

---

⁸³ Najemy. John M. *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics*. 1982. s. 33

⁸⁴ *Ibid.*, s. 46-47

⁸⁵ Mezi *magnati* bylo možné nalézt rovněž některé rodiny náležící k *popolo*, často úzce navázání právě na šlechtu či zahraniční obchod a bankovníctví. Jejich bohatství je tak vylučovalo z politické participace, a tedy i značně omezovalo jejich politickou moc.

⁸⁶ *Primo Popolo* (1250-1260), *Secondo Popolo* (od roku 1292)

svou moc neztratily, a to ani na počátku 14. století a volební reformě z roku 1328, kdy došlo ke sjednocení procesu výběru *magistrati*. Této reformě a samotné proceduře *scrutinio*, v níž sehraje klíčovou roli právě losování, se budu věnovat v následující části této kapitoly.

Nicméně, než se budu věnovat *scrutiniu*, považuji za nezbytné se také krátce věnovat pádu první Florentské republiky a nástupu Medicejů k moci ve Florencii. První Florentskou republiku v období od roku 1328 až do roku 1378 a revoluce *Ciampi* lze zajisté označit za relativně klidné období⁸⁷, a to, ačkoliv se ani v tomto období florentská společnost nezbavuje konfliktnosti⁸⁸ toliko vlastní všem italským městským republikám v tomto období. K významné proměně v rámci politické participace dochází až na konci 14. století během revolučního hnutí *Ciampi*⁸⁹ v roce 1378, kdy došlo k zapojení do rozhodovacích procesů i *popolo minuto*, tedy vyloučené části společnosti, jež neměla své zastoupení v politických institucích. Revoluce *Ciampi* byla vedená hlavně česači vlny, kteří do této doby byli zcela vyloučeni z rozhodovacích procesů a obsazování politických úřadů. V letech 1378 až 1382 se tedy setkáváme opět s lidovou vládou, do které je již zapojeno (i do této doby vyloučené) *popolo minuto* a je kladen důraz na rovný přístup k úřadům, a tedy i participaci, a to mezi *arti maggiori*, *arti minori* a právě *popolo minuto*.⁹⁰ Sintomer pak v souvislosti s touto lidovou vládou pojednává o demokratizaci republiky.⁹¹ V rámci tohoto období také dochází k obměně *scrutinia*, respektive sestavení nových komisí a vytvoření nových seznamů, v nichž se objevují rovněž jména z *popolo minuto*.

Od konce 14. století roste význam rodiny Medicejských a na počátku 15. století, kdy se Giovanni Medicejský stal *Gonfalonierem di giustizia* a rod získává oblibu také u *popolo*. Machiavelli ve *Florentských letopisech* ve IV. knize komentuje tuto událost takto: „*Lid se domníval, že získal mocného ochránce, a jeho jmenování bylo v městě oslavováno s takovou radostí, že se rozvážných lidí zmocnila oprávněná předtucha, že staré vášně opět*

---

⁸⁷ Ve smyslu politických reforem.

⁸⁸ Nejvýraznější konflikt se v tomto období odehrává mezi dvěma skupinami Guelfů, a to bílými a černými. Tomuto sporu se mimo jiné věnuje J. M. Najemy v knize *History of Florence*

⁸⁹ Najemy, John M. *History of Florence*. 2006. s. 161-166

⁹⁰ Dowlen, Oliver. *The Political Poternital of Sortition*. 2008. s. 90

⁹¹ Sintomer, Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 77-78

propuknou“⁹². Velké oblibě se rovněž těšil Cosimo Medicejský, proti němuž naopak stál rod Albizzi usilující o jejich odstranění. To se povede v roce 1433, kdy je Cosimo Medicejský odsouzen a spolu s celou rodinou vyhnán z Florencie.⁹³ O rok později bylo do *Signorie* obsazeno několik přívrženců Cosima Medicejského a těm se podařilo svolat novou *balii*, která rozhodla o návratu Medicejských zpět do Florencie. V období od roku 1434 až do 1494 byla Florencie pod vlivem Medicejských, kteří však za celou dobu nezastávali žádný vysoký politický úřad.⁹⁴ Období do roku 1465 se ve Florencii hojně setkáváme s *bálii*⁹⁵, která měla mimo jiné rozhodovat o kandidátech do Signorie, o nichž následně rozhodovali volitelé zvednutím ruky (*a mano*). Významnou roli v tomto období sehrávalo rovněž *Parlamento*. To sestávalo z Florentánů a scházelo se na *Piazza della Singnorìa* a schvalovalo rozhodnutí *balie*. To se pak mění v 60. letech, kdy opozice Medicejů volá po znovuoobnovení *scrutinia* pro obsazování politických úřadů. Mezi těmi, kdo volali po návratu losování a politické svobodě byl také Piero Soderini, který na počátku druhé Florentské republiky zastával funkci *Gonfaloniere di giustizia*. Vliv Medicejských byl přerušen nepokoji v 1494 vedenými dominikánským mnichem Savonarolou, kdy mluvím o počátku druhé Florentské republiky. V této době probíhají debaty o zavedení benátského modelu pro obsazování veřejných úřadů, ve kterém sehrávala nezpochybnitelnou roli Velká rada (*Consiglio grande*).⁹⁶ O druhé Florentské republice mluvíme v rámci let 1494 až 1512, než se k moci opět dostal rod Medici, a naposledy v letech 1527 až 1530, než se Medicejští stávají definitivně vládci nad Florencií jako vévodové toskánští.

---

⁹² Machiavelli, Niccolò. *Florentské letopisy*. 1975. IV. 3. s. 181

⁹³ *Ibid.* s. 214-215

⁹⁴ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 105

⁹⁵ *Balia* doslova znamená absolutní moc. V případě Florencie se pak s touto institucí setkáváme jako s radou, že mohla rozhodovat o zákonech místo *Signorie* a dalších *magistrati*. S *bálii* se rovněž setkáváme jako s radou, která rozhodovala o kandidátech pro jednotlivé úřady, primárně v období nadvlády Medicejských v letech 1434-1494.

⁹⁶ *Ibid.*, s. 105-117

2.2.1. *Scrutinio*: případ Florentské republiky

V předchozí podkapitole věnující se politickému uspořádání rané Florentské republiky, jsem se věnovala důležitým mezníkům a reformám primárně na konci 13. století, které měly snahy zavést určitý řád do jinak velice nepřehledné veřejné sféry. Hlavní boj o moc se v předchozích dvou stoletích nevedl pouze mezi jednotlivými elitními rodinami (lépe řečeno rodinnými frakcemi), ale zároveň mezi ne-elitní částí společnosti (*popolo*). Předcházející historický výklad ukázal na oligarchické tendence jednotlivých frakcí společnosti, boj o moc mezi jednotlivými cechy (*arti maggiori* vs. *arti minori*) a další částí společnosti. Rok 1293 a přijetí *Ordinamenti di giustizia* přinesl do politické struktury řád, který jasně předkládal pravidla hry. Nařízením byla rovněž upravena politická moc občanů městské republiky. Touto mocí od roku 1293 disponovali pouze občané splňující jasné podmínky; vyloučení tak byli všichni *nobili*, ale i ti, kteří nebyli profesionálně aktivní. Ačkoliv bylo na konci 13. století zcela jasně určeno, kdo se může ucházet o politické funkce, v otázce výběru kandidátů stále nepanoval soulad a řád, ale spíše chaos. O otázce způsobu jak nominování, tak následného výběru kandidátů se vedly rozsáhlé debaty. Do procesu výběru *magistrati* se chtěly zapojit rovněž cechy, nicméně zde byla obava z určitého frakcionalismu, vylučování z procesu menších cechů (*arti minori*). Od roku 1293 tak můžeme pozorovat mnoho debat⁹⁷ a zvrátů ve způsobech jakými byli kandidáti nominováni a následně vybráni. Různorodost nepanovala pouze v tom, kým byli kandidáti nominováni, ale i v počtu nominovaných. Proces nominování a výběru *priorů* a dalších politických funkcí a úřadů se mění a stabilizuje, až reformou z roku 1328, které se budu v této podkapitole věnovat.

Volební reforma z prosince roku 1328 měla za cíl stabilizovat proces, který určoval členy *Signorie* a dalších politických úřadů republiky. Ačkoliv měla Florencie vystavěnou síť klíčových úřadů, výběr jednotlivých občanů byl velice chaotický. To měla změnit právě tato reforma, na které se podílely stávající politické elity. Dosavadním problémem byla nejasnost v pravidlech pro výběr *magistrati*. Jednotlivé segmenty společnosti nebo i části města měly

---

⁹⁷ Těmto debatám se věnuje Najemy John M. v knize *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics* (1982)

vlastní způsob, jakým určovaly ze svých řad budoucí členy Signorie. Často také docházelo k opětovnému výběru stejné osoby či osob z jedné frakce. Součástí reformy tak byl důraz rovněž na tzv. *divieto*, tedy zákaz, který měl zabránit opětovnému zvolení jedné osoby, ale i členů rodiny, ke které vybraný kandidát náležel. Mělo se tak zabránit utvářením určitých vazeb mezi úřady a rodinami, které by mohly ovlivňovat politiku Florencie ve svůj prospěch. Tato myšlenka (předcházení korupčnímu jednání a přetrhávání mocenských vazeb) se tak nesla celou reformou. Podle Najemyho nebylo cílem zbavit stávající elitu moci a změnit zcela politický charakter republiky, ale spíše důraz na konsensus mezi jednotlivými elitami a vytvořit rovnější a spravedlivější systém.⁹⁸ V rámci reformy se tedy vytvořila instituce či proces *scrutinio*, která sestávala ze 4 fází, v nichž se kombinovala volba a losování.

Reformou vytvořená procedura *scrutinio* obsahovala čtyři fáze, v jejichž rámci došlo k vytvoření seznamů nominovaných, následovalo jejich schvalování a vkládání destiček se jmény do vaků a následně došlo k samotnému losování a v závěrečné fázi došlo k finálnímu schválení vylosovaných. Na první fázi, ve které se sestavoval list nominovaných občanů se podílely celkem tři komise k tomuto účelu vytvořené. Vedle úřadující *Signorie* a dalších významných politických úřadů, bylo do každé komise přizváno rovněž 28 občanů z řad *popolani*, kteří se měli podílet na sestavení seznamu nominovaných⁹⁹. Vznikly tak tři seznamy se jmény nominovaných, na kterých byli zapsáni rovněž *popolani*, pro ty však platila specifická pravidla. Museli být loajální Guelfům a starší třiceti (pro úřad priora, Ochránce spravedlnosti a členy dvanácti) nebo pětadvaceti let (kolegium *gonfalonieri*).¹⁰⁰ Tento způsob před-zvolení kandidátů či nominovaných byl ve Florencii ve 13. století běžným způsobem, ve kterém hráli významnou roli jednotlivé cechy, případně *Signoria*. Reforma z roku 1328 tak zanechala tento způsob předvýběru potenciálních kandidátů, nicméně z procesu vynechala cechy, čímž se omezila jejich moc a provázanost s politickými institucemi.

---

⁹⁸ Najemy, John M. *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics*. 1982. s. 103

⁹⁹ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 87

¹⁰⁰ Najemy, John M. *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics*. 1982. s. 103

Ti, kteří získali ve druhé fázi potřebný počet hlasů ve svůj prospěch se stali kandidáty a jejich jména pak byla vložena do příslušných vaků, ze kterých se následně pak losovalo v určených intervalech pro každý losovaný úřad. V poslední části probíhala konečná kontrola vylosovaných, při které se primárně zjišťovalo, zda vybraní kandidáti jsou způsobilí k vykonávání daného úřadu. Zde hrálo roli *divieto*, které znemožňovalo jednotlivci, ale i celé jeho rodině, vykonávat funkci, pokud již byl součástí daného úřadu či je v jiném úřadu již jiný člen rodiny. Kontrolovaly se však i další faktory, jako zda je vybraný kandidát přítomen, zda se nedopustil nějakého prohřešku vůči republice či jejím občanům, zda se vůbec v době probíhající *scrutinio* nachází ve městě. Důvodů, proč vybraný nemohl vykonávat funkci, pro kterou byl vylosován byla celá řada. Některý z důvodů pak vedl k úplnému vyškrtnutí kandidáta z listu nominovaných.

Scrutinio komise, která pomocí tajné volby rozhodovala o vložení nominovaného do vaků (*borse*), sestávala celkem z 85 členů. Členové zastupovali všechny segmenty florentské společnosti, od stávající politické elity, jež byla součástí institucí až po *popolani*. Zde tak sehrávali svou roli také 12 majoritních cechů, kteří měli v komisi své konzuly. Během zasedání *scrutinia* komise se četla jména nominovaných a o každém se tajně hlasovalo. Tajné hlasování probíhalo tradičním způsobem, kdy jednotliví členové komise vhazovali do uren buď bílé nebo černé fazole. Tajné však nebylo pouze hlasování, ale i jména schválených. Zatímco seznamy nominovaných byly obecně známé, seznam schválených kandidátů již nikoli. O výsledcích tajného hlasování informovali tzv. *accoppiatori*, kteří byli také zodpovědní za vkládání schválených jmen do vaků.¹⁰¹ To mělo nejspíše opět zabránit ovlivňování jednotlivých kandidátů.

Vkládání destiček se jmény schválených kandidátů do vaků (*imborsato*) mělo rovněž několik fází a jasně stanovená pravidla. Nejprve se hlasovalo o kandidátech do *Signorie* a dvanácti členech *Buoni Uomini*. Každý z vybraných tak měl dvě destičky se jmény, každou jednu pro jeden úřad. Přičemž vaky byly rozděleny vždy po jednom vaku, respektive dvou, pro každé *sesto*. Následovalo

---

¹⁰¹ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 86

pak druhé *scrutinio* a schvalování kandidátů do dalších úřadu jako *gonfalonieri*, pro které bylo určeno celkem devatenáct vaků. Zároveň se určily také osoby zodpovědné za bezpečné uložení všech vaků pro tyto tři úřady. Umístění vaků se schválenými nominovanými bylo opět tajné, a to z toho důvodu, aby nemohlo dojít k nechtěné manipulaci, a tak ovlivnění podoby politických úřadů. Vaky se jmény byly uloženy v kostele Santa Croce.¹⁰² Následovala poslední fáze, u které byli opět přítomní stávající členové *Signorie*, hlavní představitelé cechů, ale také členové kolegia. Ti dohlíželi na samotný proces losování, které probíhalo dle počtu členů jednotlivých úřadů. Nejprve se opět vybírali *priorové*, tedy členové *Signorie*. Té náleželo celkem 6 vaků, vždy jeden pro každou část města (*sesto*). Z těchto vaků, určené pro výběr *priorů*, byl vždy z jednoho vylosován *Gonfaloniere di gistizua*.

Stávalo se rovněž, že i přes vylosování jména pro danou instituci, došlo k situaci, že daná osoba nemohla z nějakého důvodu zastávat úřad, pro který byla vybrána. Důvodů bylo celkem 6. Mezi důvody bylo například i *divieto* nebo dočasná nepřítomnost ve městě, která tak neumožňovala vykonávat činnost úředníka. V tomto případě bylo jméno vylosovaného opět vhozeno do vaku, ze kterého bylo jméno vylosováno. Pokud však dotyčný nemohl zastávat úřad z důvodu prokázané korupce, jeho jméno bylo navždy vyřazeno z vaků a nebylo tedy možné, aby byl někdy v budoucnu opět vylosován.

Zajímavé je věnovat se samotnému *divieto*, která stávajícím držitelům úřadu zabraňovalo v následujících dvou letech opět zastávat ten samý úřad. *Divieto* se rovněž dotýkalo členů rodiny a podléhalo specifickým pravidlům, jež rozlišovala rodinné vazby a podle toho také dobu, po kterou *divieto* platí. Tento zákaz či omezení pro zastávání některého z úřadů mělo celkem tři varianty, a to zneschopnění na dobu dvou let (v případě stejného úřadu), jednoho roku (přímá rodinná vazba – praotec, otec a jejich mužští potomci) anebo půl roku (v případě příbuzenství nebo mezi jednotlivými úřady). Samozřejmě také platilo, že každý mohl zastávat pouze jeden z obsazovaných úřadů.¹⁰³

Nutno podotknout, že seznamy nominovaných, ale i schválených kandidátů z roku 1328 nebylo možné v následujících letech zpochybnit. Kdo

---

¹⁰² Ibid., s. 87

¹⁰³ Najemy, John M. *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics*. 1982. s. 108-109

byl tedy vyškrtnut ze seznamu, byl tak vyškrtnut na dobro, kdo byl naopak na seznam napsán či schválen a následně jeho jméno vloženo do vaku (*imborsato*), nebyl již zpochybněn, leda by se dopustil některého z činů, které zbavovaly způsobilosti (nejčastěji korupce v úřadu). První *scrutinio* tak byla klíčová a určila podobu vládnoucí či politické třídy na další roky. Nutno podotknout také to, že o podobě této vládnoucí třídy rozhodovaly primárně stávající elity, a proto musíme být na pozoru v tom, jak moc se ve skutečnosti rozšířila tato třída. Hlavní roli v rámci prvních komisí totiž hrály významné oligarchické rodiny, které v té době zastávaly politické funkce. Přesto se jistě podařilo díky zapojení *popolani* do procesu *scrutinio* tuto vládnoucí třídu rozšířit o další sociální vrstvy. Najemy uvádí, že od roku 1328 do roku 1345 se v *Signorii* právě díky zavedení *scrutinio* v kombinaci s *divieto* vystřídalo celkem 302 Florentinů z 207 různých rodin.¹⁰⁴

Zároveň je nutné zmínit existenci paralelních vaků, do nichž se vhazovaly lístky se jmény vylosovaných, ale také těch, kteří na základě *divieto* nemohli v dané době zastávat úřad. Tyto paralelní vaky se pak využívaly v momentě, kdy došla jména v originálních vacích. Právě existence paralelních vaků a fakt, že nedocházelo ke zničení vylosovaných destiček, byly zdrojem kritiky vůči nastavenému systému v roce 1328. Mezi kritiky upozorňující na oligarchický charakter procesu, nedostatečné zapojení všech vrstev společnosti a těmi co volali po novém *scrutinio* byl také Villani.¹⁰⁵ Do nástupu Medicejských poprvé k moci a zároveň pádu první Florentské republiky, došlo k výraznějším proměnám *scrutinio* pouze dvakrát, a to vždy díky lidové vládě. Poprvé došlo k anulaci *scrutinio* z roku 1328 v roce 1343 a podruhé během povstání *Ciompi* v roce 1378.¹⁰⁶ V obou případech šlo primárně o rozšíření vládnoucí třídy a zisku politických úřadů pro nižší společenské třídy. Za podstatné lze určitě považovat onu anulaci *borse* v obou případech. Ačkoliv mělo docházet každé dva roky k novému *scrutinio* a tedy rozšíření schválených kandidátů, nedocházelo k obměně *borse*. Jak jsem již zmiňovala, jak byl někdo schválený, byl prakticky nedotknutelný a jediné, co mohlo způsobit, že dotyčný

---

¹⁰⁴ Ibid., s. 117

¹⁰⁵ Ibid., s. 110

¹⁰⁶ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 89-91

nezíská úřad, bylo *divieto* či jeho nepřítomnost ve Florencii. Anulace *borse* tedy vedla k celkové obměně nominovaných.

Kromě anulace vaků se jmény, došlo v roce 1343 také ke změnám v samotné proceduře. Změny se dotkly *scrutinio* komisí, které byly rozšířeny o členy menších cechů (*Arti Minori*), čímž se do procesu schvalování nominovaných zapojilo všech 21 legitimních cechů ve Florencii. Aby nedošlo k omezování zástupců z menších cechů, byly zavedeny kvóty, které zaručovaly jejich zapojení, jak v rámci komisí, tak jejich účasti v *Signorii*. Ke schválení nominovaných od tohoto roku postačovala prostá většina.¹⁰⁷ Další anulování vaků proběhlo až v roce 1378, kdy došlo také k rozšíření způsobilosti k držení úřadů také o *popolo minuto*, tedy Florentány, kteří do této doby byli zcela vyloučeni z politického života, neboť nenáleželi do žádného z cechů. V období lidové vlády v letech 1378 až 1382 bylo nominováno až 7000 Florentanů¹⁰⁸, přičemž se jednalo primárně o občany z řad menších cechů a *popolo minuto*. V rámci této lidové vlády byla nicméně vytvořena rovněž ochrana dosavadních vládních elit, a to prostřednictvím *borsillino*, tedy vaku, který obsahoval jména důvěryhodných a zkušených občanů, ze kterého se určoval jak úřad *Gonfaloniere di Giustizia*, tak každé dva měsíce 2 *priorové*.¹⁰⁹

Scrutinio bylo využíváno v celém období první Florentské republiky a krátce také v období nadvlády Medicejských v 60. letech 15. století, kdy se opozice dovolávala právě tohoto mechanismu. Ve druhé Florentské republice se již setkáváme spíše s benátským modelem, ve kterém sehrává hlavní roli Velká ráda. Nicméně i tak stále mluvíme o losování, které sehrávalo klíčovou roli pro výběr *magistrati*.¹¹⁰ V případě *scrutinia* (na rozdíl od *brevie*, které se budu věnovat níže) se losování využívalo pro konečné rozhodnutí. Svou roli v celé proceduře rovněž sehrávala volba, prostřednictvím které se schvalovali kandidáti. Právě proto ji Dowlen chápe v rámci této procedury jako klíčovou, neboť pomocí volby se rozhodovalo, kdežto losování pouze rozdělovalo jednotlivé úřady.¹¹¹ V případě Florencie jistě není pochyb (jak je patrné

---

¹⁰⁷ Ibid., s. 89

¹⁰⁸ Sintomer, Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 77

¹⁰⁹ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sorition*. 2008. s. 90-91

¹¹⁰ Manin, Bernard: *The principles of representative government*. 1997. s. 42

¹¹¹ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sorition*. 2008. s. 92

z historie výše), že primárním důvodem využívání losování bylo minimalizování konfliktů ve společnosti. Florencie se vyznačovala nestabilitou, a právě využívání losování vedlo k určité konsolidaci republiky. Losování ve Florencii bylo chápáno jako nástroj zabraňující korupci v politických úřadech. Na tomto principu byl rovněž vystaven mechanismus *scrutinio*. Deliberace, která probíhala v rámci *scrutinio* komisí, které měly za úkol schvalovat nominované, se odehrávala tajně. Důvodem byla právě snaha zabránit ovlivňování volitelů. Seznamy kandidátů byly rovněž tajné až do samotného losování, což mělo zabránit vraždám a výhrůžkám potenciálních úředníků, ale také jejich ovlivňování pro budoucí působení. Právě fakt, že se velká část celé procedury odehrávala v tajnosti, považuje Dowlen za problematické, jelikož celý mechanismus postrádá určitou transparentnost, kterou (jak ještě představím) naopak kvituje v případě mechanismu *brevia*.¹¹²

---

¹¹² Ibid., s. 92-96

2.3. Mechanismus brevia: případ Benátské republiky

Na počátku této kapitoly jsem zmiňovala vedle *scrutinia* další proceduru, ve které sehraje roli losování a jež bylo využíváno převážně v Benátkách (ale i v dalších městských republikách severní Itálie). Jedná se o *brevii*, která se od *scrutinia* využívané primárně ve Florencii značně odlišovala. Ačkoliv se v obou procedurách setkáváme s nástrojem losování, jeho role je v obou případech odlišná. V rámci *scrutinio*, jak jsem představila výše, sloužilo losování jako finální rozhodnutí o *magistrati*, kdežto v *brevii* jeho role spočívá ve výběru volitelů, kteří nakonec pomocí volby rozhodnou o podobě vlády. V této podkapitole se tedy budu věnovat jak samotné *brevii*, tak i rozdílům mezi oběma procedurami ve vztahu k losování, jeho hodnotám a principům.

Počátky mechanismu *brevia* nachází Dowlen již v období budování městských komun, kdy se k výběru konzulů využívala nepřímá volba.¹¹³ Právě ta je nedílnou součástí celého mechanismus. Důvod využívání nepřímé volby, kdy byli pomocí losování určováni volitelé, lze chápat v dobového kontextu, kdy výběr úředníků doprovázelo zastrasování. S využíváním *brevie* se pak setkáváme od 13. století, ve kterém dochází k zakomponování losování do výběru volitelů či členů nominačních komisí v kombinaci s nepřímou volbou. Tento mechanismus v rámci městských republik byl využíván pro obsazování prakticky všech politických úřadů (*podestà*, členové rad, konzulové atd.) během 13. století, výjimku pak tvořili pouze ty úřady, které byly vystaveny na dědičném principu.¹¹⁴

S mechanismem *brevia* se setkáváme v Benátské republice pro výběr *dóžete*, tedy hlavního představitele (vládce) republiky. *Brevia* se celkem sestávala z devíti fází, ve kterých se střídalo losování s volbou.¹¹⁵ Než přistoupím k samotnému mechanismu pro výběr dóže, je nutné zmínit, že na rozdíl od Florentské republiky, kde se setkáváme s demokratickými obdobími, v případě Benátek mluvíme pouze o oligarchické republice po celou dobu její existence. Podíl na politické moci byl v Benátské republice v rukou malé skupiny šlechty a bohatých občanů. Důležitou roli sehrávala od roku 1297 Velká

---

¹¹³ Ibid., s. 75

¹¹⁴ Ibid., s. 77

¹¹⁵ Sintomer, Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 61-62

rada (*Maggior consiglio*), která měla částečně omezovat moc *doge* a ratifikovat všechna důležitá rozhodnutí. Členství ve Velké radě bylo ovšem rovněž inklusivní a zahrnovalo pouze malou skupiny bohaté merkantilistické třídy.¹¹⁶

Cílem *brevie* bylo tedy určit volitele, kteří v poslední fázi této procedury zvolí absolutní většinou nového *doge*, tedy hlavu republiky. Jmenování nového *doge* bylo v rukou členů Velké rady, která se na konci 13. století sestávala z přibližně 500 členů¹¹⁷. Celá procedura se tedy sestávala z celkem devíti fází, ve kterých se střídalo losování spolu s volbou. V první fázi opustil jeden z radních síň a na ulici vybral dítě ve věku od 8 do 10 let, které provedlo první losování z vaku uprostřed místnosti, jež obsahovalo tolik hlasovacích dřívěk, kolik bylo radních. Takto bylo vybráno 30 volitelů, kteří nesměli mít mezi sebou rodinné vazby, jak uvádí Sintomer. Ve druhé fázi pak bylo pomocí losování z těchto 30 radních vybráno 9, kteří ve třetí fázi kvalifikovanou většinou zvolili 40 členů rady. Ve čtvrté fázi bylo těch 40 zvolených opět pomocí losování zredukováno na 12 členů. Tento proces, který střídal losování s většinovou volbou probíhal až do deváté fáze, ve které došlo k finálnímu zvolení 41 volitelů z Velké rady, kteří následně rozhodli pomocí volby o budoucí hlavě republiky (*doge*). Ke zvolení bylo potřeba 25 hlasů, aby volba byla platná.¹¹⁸

Sintomer pak tento mechanismus chápe spíše kriticky, a to zejména proto, že jeho „účelem zjevně nebylo maximalizovat participaci všech občanů“¹¹⁹. Losování je v rámci tohoto mechanismu *brevia* využíváno spíše pro jeho neutrální charakter, který zajistí redistribuci politické moci mezi určitou a velice malou skupinu elitních rodin.¹²⁰ Důvodem je právě fakt, že losování probíhalo pouze z jedné instituce, jejíž členové náleželi prakticky pouze k jedné ze společenských tříd, a to bohatých a významných benátských rodin. V takto uspořádaných politických institucích, pak *brevia* o to více napomáhala exklusivnímu charakteru veřejných funkcí. Naopak Dowlen nahlíží na tento mechanismus zcela opačnou optikou a chápe jej jako silné použití losování,

---

¹¹⁶ Ibid., s. 61

¹¹⁷ O tomto čísle pojednává Sintomer, Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 61, nicméně v průběhu existence Velké rady se toto číslo navyšovalo, jak ukazuje O. Dowlen v *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 100

¹¹⁸ Sintomer, Yves. *Il Potere al Popolo*. 2009. s. 61-62

¹¹⁹ Ibid., s. 62

¹²⁰ Ibid., s. 63

kteřé klade důraz na *blind break* a aracionalitu celého procesu. Losování v mechanismu *brevia* neslouží k finálnímu rozhodnutí, ale k určení volitelů či členů nominačních komisí. Zároveň upozorňuje na transparentnost procedury, neboť k určování volitelů dochází veřejně, na rozdíl od mechanismu *scrutinio* popsaného výše.¹²¹

Sintomer vzpomíná *brevii* pouze s výběrem benátského *doge*, kdežto Dowlen sleduje *brevii* v Benátkách (a dalších městských republikách) v kontextu volebního systému do ostatních veřejných funkcí. V tomto případě pak losování slouží čistě k určení členů komisí, které předloží Velké radě seznamy nominovaných. Vylosování členové jsou rozděleni do jednotlivých komisí, které nezávisle na sobě deliberují o kandidátech. Samotná volba pak probíhala bez přítomnosti rodiny nominovaných.¹²² K volbě sloužily urny (*bussuli*), do nichž se vhazovaly kuličky, a to buď do urny, která znamenala souhlas anebo druhé pro odmítnutí nominovaného. Nominovaný, který získal většinu hlasů rady pak získal daný úřad, pro který se *brevia* pořádala.¹²³

V jednotlivých městských republikách se setkáváme s různými obměnami v rámci toho mechanismu. V případě jmenování *doge* v Benátkách provedlo první losování dítě, jinde se první losem určili členové rady, kteří budou losovat volitele. Dowlen obhazuje tento mechanismus pro jeho nestrannost a transparentnost, která má zaručovat, že nedochází k žádné manipulaci s výsledky a zabraňuje tedy zároveň korupčnosti během volebního procesu. Obhajoba tohoto mechanismu pak stojí také na velice ojedinělé stabilitě, kterou nacházíme v období pozdního středověku právě v Benátské republice. Na druhou stranu je potřeba mít na paměti, že v případě Benátek se jedná o oligarchickou republiku, v níž byla politická moc úzce navázána na bohatství a loajalitu k rodinným aliancím a aristokratickým elitám. *Brevia* zajisté napomáhala politické stabilitě republiky, neboť zajišťovala nestrannost a rovnost v rámci volebního systému, neboť zajišťovala rovnou příležitost členům rady podílet se na nominování potenciálních *magistrati*. Nicméně v případě Benátské republiky spíše podporovala oligarchický charakter

---

¹²¹ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 92-96

¹²² *Ibid.*, s. 101-102

¹²³ *Ibid.*, s. 102

republiky, což je dáno i tím, že tento mechanismus nutně neusiluje o maximalizaci občanské participace.

2.4. Závěr: Losování jako nástroj proti frakcionalismu

Pro městské republiky severní a střední Itálie v období jejich budování v 11. a 12. století, až po renesanci, se stala předobrazem Římská republika a její smíšená ústava. To vedlo k odklonu od Athénské demokracie a rozdílnému nahlížení na ústavu a občana. Zatímco v antickém Řecku se klade důraz na demokratickou ústavu, v níž je klíčovým aktérem lid, v italských městských republikách se vyzdvihuje smíšená ústava, v níž disponují určitou mocí všechny třídy společnosti. Pro italské městské republiky byl typický konflikt ve společnosti, který značně ovlivňoval podobu jednotlivých institucí a také samotných republik. Konflikt se nedotýkal pouze vnitřních záležitostí, ale vedl se rovněž mezi jednotlivými městy, což vedlo k častým válečným střetům mezi nimi, ale také budování vzájemných vazeb nejen mezi městy, nýbrž hlavně mezi rodinnými klikami. Právě vytváření frakcí, ať už máme na mysli vytváření jednotlivých cechů nebo rodinných klik, utvářelo charakter vnitřního uspořádání republik. Cechovní systém byl postaven na vzájemné rovnosti, která spočívala na rovných příležitostech. Tato vnitřní správa cechů se pak rovněž propisovala do charakteru městských republik.

Zatímco v Athénské demokracii jsme mohli pozorovat snahu o zavedení losování jako jediného nástroje pro výběr občanů do veřejných úřadů, v případě italských městských států se setkáváme s mechanismy, které kombinují losování s volbami. V případě procedury *scrutinio* sehrávalo losování roli konečného rozhodnutí. Volba v rámci celé procedury měla primárně schvalovací charakter, když se pomocí tohoto nástroje schvalovali nominovaní. Důležitou součástí celé procedury byly také prověrky či kontroly (*divieto*), kterým byli podrobeni během schvalování nominovaní, ale rovněž vylosování kandidáti. Až do zavedení této procedury a konsolidace procesu výběru kandidátů na počátku 14. století, panoval ve Florencii (jako i ve většině italských městských republikách) značný chaos. Jednotlivé segmenty společnosti zapojené do výběru jednotlivých politických úřadů, využívaly různé nástroje. Dalším využívaným mechanismem pro výběr *magistrati* byla *brevie*,

v níž naopak v závěrečné fázi sehrávala roli volba. Losování v tomto případě sehrávalo roli ve výběru jednotlivých komisí, jež rozhodovaly o nominovaných.

V obou případech se tedy setkáváme s losováním, které mělo charakter neutrálního nástroje. Důvod pro využívání losování v jednotlivých fázích procesu výběru lze bezpochyby spatřovat ve snaze zpřetrhávat vnitřní vazby a zabraňování korupčnosti. Ačkoliv losování nemohlo zcela zabránit korupčnosti a frakcionalismu, které byly pro italské městské republiky typické.

3. Obhajoba losování skrze Machiavelliho lidovou republiku

V předchozí části diplomové práce jsem se zabývala primárně dvěma historickým případům, ve kterých se losování využívalo pro obsazování veřejných funkcí občany. První kapitola se věnovala Athénské demokracii a Aristotelově obhajobě losování jakožto nástroje neodmyslitelně spjatého s demokratickou ústavou. Losování v tomto případě bylo chápáno jako nástroj zajišťující širokou politickou participaci občanů, rovnost občanů či omezování moci aristokracie. V druhém případě jsem se věnovala dvěma mechanismům využívaných v italských městských republikách v období pozdního středověku a rané renesance. Oba mechanismy byly využívány za účelem omezování korupce, zpřetrhávání rodinných vazeb a zamezení vlivu frakcionalismu či korporativismu. Ve Florentské republice jsme se setkávali s nástrojem *scrutinio*, který byl využíván primárně ve Florencii a Toskánsku; druhým mechanismem byla *brevia*, jež byla využívána prakticky ve všech městských republikách v severní Itálii, nicméně charakteristický byl hlavně pro Benátskou republiku. Ačkoliv důvody, pro které byly oba mechanismy využívány, se shodovaly napříč městskými republikami (tedy zpřetrhávání vazeb, antikorupční charakter mechanismu či neutralita losování), samotných proces se velice odlišoval. Zatímco ve *scrutinio* sehrávalo losování rozhodovací roli v poslední fázi celého procesu výběru, v *brevii* se pomocí losování sestavovaly nominační a volební komise.

V případě Athénské demokracie není pochyb, že losování sehrávalo svou roli demokratického nástroje, jenž zajišťuje přístup lidu k veřejným funkcím, a tedy umožňuje lidu podílet se na správě obce. Ve Florentské republice můžeme rovněž pozorovat určitý demokratický charakter losování, který měl umožnit rovný přístup k účasti na vládě republiky a dalších politických úřadů bez ohledu na postavení ve společnosti, pokud tedy byl občan nominován a následně schválen. Ačkoliv nelze opomenout oligarchický charakter Florencie po dlouhou dobu existence této republiky, přesto se v tomto období setkáváme s tzv. lidovými vládami, které často proměňovaly oligarchický charakter republiky v demokracii, označovanou za *governo largo*. Jedním z takovýchto

období lze pozorovat na konci 14. století během povstání *Ciampi* nebo o století později během působení Savonaroli. Obě období byla charakteristická pro svou demokratičnost, kdy došlo k rozšíření vládnoucí třídy o nižší třídy společnosti, které do té doby byly z politického rozhodování vyloučeny (*popolo minuto*). V této kapitole se budu věnovat právě obhajobě *governo largo* a losování. Jedním z nejvýznamnějších obhájců lidové republiky v tomto období, jenž podporoval využívání nástroje losování v kombinaci s volbou (tedy mechanismem využívaným ve Florencii), byl Niccoló Machiavelli. Právě Machiavelliho obhajobě lidové republiky, která stojí na demokratických principech (politická svoboda či společné dobro) a staví se proti oligarchické republice, se budu věnovat v této kapitole. Klíčovými zde pro mě budou jak Machiavelliho *Rozprava o florentských záležitostech* z roku 1520, tak práce McCormika *Machiavellian Democracy*.

Po vyhnání Medicejských z Florencie v roce 1494 se vedly debaty o reformě ústavy¹²⁴, která by stabilizovala republiku a zabránila akumulaci moci jednou rodinnou klikou, jako v případě Medicejských v roce 1434. Mezi nimi zaznívaly hlasy volající po více elitářském republikanismu (*governo stretto*), tak ty, které naopak volaly po větší participaci občanů a široké vládě (*governo largo*). Mnozí hledali inspiraci rovněž v benátském modelu Velké rady (*Consiglio Maggiore*), který byl prosazovaný rovněž Savonarolou. Velká rada sestávala přibližně z 3500 Florentinů¹²⁵ a *ottimatióvé*, tedy příslušníci elitních rodinných klik, v ní sehrávali jen minimální roli. Tak začaly být do Florencie implementovány prvky benátského modelu. Ten se vyznačoval unikátní stabilitou, která byla mimo jiné důsledkem využívání voleb, jako konečné instance, pro určování úředníků.¹²⁶ Savonarola byl zastáncem dvou arbitrárních principů, a to lidové participace a aristokratických pravidel. Podporoval vytvoření Velké rady (*Consiglio Maggiore*), které sestávalo z lidu, tedy nižší třídy společnosti a zároveň podporoval volbu pro určování vyšších úředníků. Právě tento systém, kdy lid rozhodoval pouze o nižších úřadech prostřednictvím losování a výběru vyšších úředníků skrze akt voleb, kvitovalo velké množství významných rodin. Do Florencie tedy byl částečně implementován benátský

---

¹²⁴ Dowlen. Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 108-117

¹²⁵ *Ibid.*, s. 110

¹²⁶ Řeč je o mechanismu *breiva*, jemuž jsem se věnovala v předchozí kapitole. o

model, který byl toliko obhajovaný rovněž *ottimátem* Guicciardinim¹²⁷. Naopak proti tomuto benátskému modelu, který vytvářel iluzi svobody a moci lidu (a jenž tak udržoval republiku dlouhodobě stabilní), byl Machiavelli, který v roce 1520 píše na žádost papeže Lva X¹²⁸ (Giovanni de' Medici) svou představu o dokonalé republice (*repubblica perfetta*), a tom, jak má vypadat institucionální zřízení ve Florencii.

Machiavelli pak vychází primárně z institucí Římské republiky, ale také se inspiroje Odvolacím soudem využívaným v Athénské demokracii. Zároveň prosazuje kombinaci voleb a losování, které má určovat a rozhodovat o sestavení jednotlivých úřadů. Instituce Římské republiky byly vystaveny na principu "brzd a kontrol", kdy každá instituce měla své pravomoci, ale zároveň byla omezována či kontrolována další institucí. Tak mělo být zabráněno akumulace moci jednou společenskou třídou na úkor druhé. Takto nastavené instituce pak měly zajišťovat stabilitu republiky. Právě Římská republika a její společenské a institucionální uspořádání je pro Machiavelliho vzorem hodného následování, jak je patrné rovněž z *Rozprav o prvních deseti knihách Tita Livie*.¹²⁹

Období mezi rokem 1494 až do návratu Medicejských k moci v roce 1512, lze zajisté označit za velice konfliktní. Konflikt pak byl veden hlavně mezi dvěma třídami společnosti, a to *popolo* a elitou (*ottimatióvé*). Zatímco lid, nejprve v čele se Savonarolou a poté Pierem Soderinim, prosazoval *governo largo* ve snaze zabránit návratu Medicejských k moci, *ottimatióvé* naopak usilovali o omezení moci *popolo* a navrácení se k takovému politickému uspořádání, které panovalo na konci první republiky¹³⁰, kdy Florencii ovládal frakcionalismus. Ve Florencii na počátku této druhé republiky byla vytvořena rovněž další instituce, jejíž předlohou byl benátský senát, a to Osmdesátka (*Ottando*). *Signoria* zůstala zachována a změnil se pouze mechanismus jakým byla obsazován. Ten byl silně inspirován Benátkami, neboť rozhodující roli

---

¹²⁷ Guicciardini obhajoval volbu na úkor losování a prosazoval omezení moci lidu (Velké rady) ve prospěch Senátu (*Cento*). Velká rada měla, podle něho, pouze schvalovat předkládané požadavky ze strany vyšších úřadů.

¹²⁸ Tomuto historickému výkladu se věnuje John M. Najemy (Najemy, John M. *History of Florence*. 2006. s. 426-434)

¹²⁹ Tímto tématem se hluboce zabývá John P. McCormick v knize *Machiavellian Democracy*. 2011

¹³⁰ Bíba, Jan. *Demokracie je agon: k Machiavelliho populistickému republikanismu*. 2013. s. 85-86

v něm sehrávala právě volba. Tento systém tak nahrával spíše *ottimatium*, kteří zastávali většinu v *Signorii*, dvě místa pak byla určena pro členy *arti minori*.¹³¹ V roce 1499 došlo k reformě, která se dotkla procedury *scrutinio*, ta zcela přeměnila původní charakter tohoto mechanismu.¹³² Místo devíti fází, ve kterých se střídala volba, losování a fáze kontroly, sestávalo nové *scrutinio* pouze ze tří fází. Ačkoliv se z procedury losování nevytratilo a sehrávalo i svou roli v poslední fázi, mnohem důležitější roli hrála ve druhé fázi volba. Pomocí volby totiž Velká rada rozhodla o kandidátech, z nichž následně bylo každé dva měsíce losováno do *Signorie*.¹³³ Kandidáti pak nesměli být z řad členů Velké rady. Toto pravidlo v kombinaci s volbou ve druhé fázi *scrutinia* vedlo k upřednostňování *ottimatiů*.

3.1. Florencie jako dokonalá republika (*repubblica perfetta*)

V roce 1512 se opět navrací Medicejští k moci ve Florencii, tentokrát však role této rodinné kliky je naprosto formální. K jejich návratu dopomohlo papežské vojsko v čele s kardinálem Giovanni Medicejským, který zbavil Piera Soderiniho¹³⁴ moci. Giovanni Medicejský byl však krátce po převzetí moci nad Florencii odvolán po smrti papeže zpět do Říma, kdy byl následně zvolen papežem Lvem X. Místo něj převzal moc nad Florencií jeho bratr Giuliano Medicejský a po jeho smrti v roce 1516 pak jejich synovec Lorenzo Medicejský¹³⁵. Lorenzo Medicejský však zemřel o 3 roky později a jelikož neměl dědice, rod Medicejských se ocitl v krizi. Tu chtěl vyřešit papež Lev X tím, že oslovil mnoho významných myslitelů tehdejší doby s prosbou o reformu Florentské ústavy. Mezi oslovenými byl i Machiavelli, který svůj návrh předložil v *Rozpravě o florentských záležitostech*. Tato Rozprava je jistě velice unikátním dílem, neboť v ní Machiavelli předkládá konkrétní návrh pro politické uspořádání Florencie.

---

¹³¹ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sortition*. 2008. s. 110

¹³² *Ibid.*, s. 115

¹³³ *Ibid.*, s. 115-116

¹³⁴ Toho času *Gonfaloniere di Giustizia*

¹³⁵ Jedná se o Lorenza Medicejského, kterému Machiavelli dedikoval *Vladaře*

Tuto Rozpravu lze zajisté číst dvěma způsoby, a to buď jako obhajobu *governo stretto*, tedy elitářskou republiku, v níž vládne malá skupina bohatých a významných členů společnosti (*ottimati*) nebo jako obhajobu populistické republiky (McCormick). Ve svém čtení této Machiavelliho *Rozpravy* se přikláním na stranu, že Machiavelli předkládá celkem dvě podoby republikanismu, a to jednu odpovídající aristokratickému republikanismu, ve kterém rozhodující roli má sehrávat papež Lev X a pak druhou, kterou lze bezpochyby interpretovat jako populistickou republiku. Ostatně druhou podobu republiky Machiavelli předkládá jako dokonalou republiku (*repubblica perfetta*).¹³⁶

Machiavelli začíná tuto *Rozpravu* tezí o nestabilitě, která provází Florencii prakticky po celou historii, což je patrné rovněž z předchozí kapitoly. Tato nestabilita pak pramenila z toho, že Florencie „*nikdy nebyla ani republikou ani vladařství*“¹³⁷. Důvod nachází Machiavelli v tom, že Florencii od roku 1393 (až po jeho současnost) střídala buď republika s aristokratickými prvky nebo lidovou republiku, přičemž předkládá historické analýzu, v níž je poukazuje na toto střídání a nestabilitu z něho plynoucí. Stabilita tedy může nastat pouze v případě pravé republiky nebo pravého vladařství a ostatní podoby vlád, které se nacházejí mezi republikou a vladařstvím, jsou odsouzeny k nestabilitě. Machiavelli také upozorňuje na skutečnost, že je důležité budovat pravou republiku (či vladařství) pouze tam, kde jsou k tomu položené základy. Tyto základy je pak nutné hledat v rovině rovnosti (či nerovnosti v případě vladařství) občanů. Machiavelli rovnou navrhuje upuštění od vladařství ze dvou důvodů. A to jednak z důvodu, že Florencie disponuje velkou rovností občanů a je tedy lepší na tomto základě budovat pravou republiku. A za druhé apeluje na jeho svátost (Giovanni Medici), že pouze pravá republika zajistí jemu a jeho přátelům bezpečí.¹³⁸

Aby bylo možné dovést Florencii k pravé republice, je nutné provést reformu institucí, které se díky dlouholeté nestabilitě a frakcionalismu, staly

---

¹³⁶ Bība, Jan. "Machiavelli against the Venice myth: a sixteenth-century dialogue on the nature of political representation" v Disch, Sande, Urbinati (eds.) *The Constructivist Turn in Political Representation*, Edinburgh University, Press, Edinburgh 2019, s. 48–64.

¹³⁷ Machiavelli, Niccolò. *Machiavelli – the chief works and others*. 1989. přeloženo Gilbert. Alla. s. 101

¹³⁸ *Ibid.*, s. 107

slabými a pro republiky špatnými. Na Machiavelliho návrh reformy lze zajisté nahlížet jako na radikální, jelikož navrhuje zrušení hned několika institucí. Nejprve je však nutné ve společnosti rozeznat tři typy či třídy občanů (mužů), kteří se v republice nacházejí a jejichž touhy musí být uspokojeny, aby mohla být zajištěna ona stabilita. Podle Machiavelliho „*Ti, kdo uspořádávají republiku, by měli dát místo třem odlišným druhům mužů, jež jsou ve všech městech, jmenovitě předními, prostředním a nejnižším*“¹³⁹. Těmto třem třídám pak mají odpovídat jednotlivé instituce se specifickými pravomoci.

Jak jsem již zmiňovala výše, Machiavelli v *Rozpravě o florentských záležitostech* předkládá celkem dvě podoby republiky, přičemž první, kterou nyní předložím, chápe Machiavelli jako monarchii, neboť v ní nejvyšší autoritou budou právě Medicejští.¹⁴⁰ Ačkoliv Machiavelli předkládá institucionální reformu, v níž jednotlivé složky společnosti sehrávají exekutivní a legislativní roli, Medicejským přislubuje rozhodovat o složení jednotlivých institucí, armádě či zákonech. Tuto republiku lze s jistotou označit za oligarchickou, neboť je navržena ve prospěch několika (rodu Medicejských a jejich přátelům), kteří disponují největší mocí. V třetí části *Rozpravy* pak předkládá druhou podobu republiky (*repubblica perfetta*), která by měla být ustavena po smrti Medicejských, jímž je celý text adresován. V rámci této republiky, jak ještě vysvětlím níže, Machiavelli prakticky předává moc z rukou Medicejských (v tomto smyslu monarchů) do rukou občanů (*la universalità dei cittadini*) a přetváří ji v onu lidovou republiku. Právě tyto dva momenty vedou k různým interpretacím tohoto unikátního Machiavelliho textu.¹⁴¹ Jedni v něm spatřují více elitářskou interpretaci a jiní naopak obhajobu populistické republiky (např. McCormick)¹⁴².

Machiavelli nejprve nabádá Giovanniho Medici ke zrušení několika zavedených institucí (např. dvanáct *Buoni Uomini*, *Cento* či *Consiglio del Popolo* a *Consiglio del comune*), k jejich reformě jako v případě *Signorie*, anebo k vytvoření zcela nových institucí, které budou odpovídat konkrétní

---

¹³⁹ Ibid., s. 107

¹⁴⁰ Ibid., s. 113

¹⁴¹ Bíba, Jan. "Machiavelli against the Venice myth: a sixteenth-century dialogue on the nature of political representation" v Disch, Sande, Urbinati (eds.) *The Constructivist Turn in Political Representation*, Edinburgh University, Press, Edinburgh 2019, s. 48–64.

¹⁴² McCormin, John. P. *Machivellian Democracy*. 2011

složce společnosti. Zachována pak má být instituce *Balie*, do které Medicejští jmenují 8 členů a zajistí si jejím prostřednictvím svou moc v republice. Machiavelli tedy navrhuje zrušení nejrůznější rad a komisí, které vedly k nestabilitě a sloužili pouze frakcionalismu a soukromým účelům jednotlivých rodinných klik.

Ačkoliv zachovává vládu republiky v podobě *Signorie*, její vnitřní uspořádání se zcela odlišuje. *Signorie* by pak měla sestávat pouze ze členů předních občanů, které označuje jako *grandiové*. Jedná se o elitní třídu nejbohatších a nejvýznamnějších rodin Florencie, jejichž touha dominovat¹⁴³ může být uspokojena pouze prostřednictvím této instituce. Nově uspořádaná *Signorie* má sestávat celkem z 65 členů z řad *grandiů*, přičemž Machiavelli dává Giovannimu Medici možnost, aby členy *Signorie* jmenoval sám a doživotně, čímž si zajistí přízeň exekutivy. Z těchto 65 členů má být vybrán jeden *Gonfaloniere di Giustizia* na dobu dvou až tří let. Zbylých 64 členů se pak rozdělí do dvou skupin po 32 členech a jedna skupina pak vládne spolu s *Gonfalonierem* a druhá pak příští rok. Těchto 32 členů pak má být opět rozděleno do čtyř skupin po 8 členech, kteří po dobu tří měsíců zasedají spolu s *Gonfalonierem*. Ostatní členové *Signorie* pak mají primárně poradní funkci. V rámci *Signorie* je pak přísně dodržován princip rotace, díky kterému se každé tři měsíce promění nejbližší členové, jenž zasedají spolu s *Gonfalonierem di Giustizia*. Dále Machiavelli navrhuje vytvořit Radu vybraných (*Consiglio dei scelti*), která má uspokojit touhy střední třídy. Tato Rada má nahradit výše zmiňované *Cento* nebo Radu lidu (*Consiglio del Popolo*). Podle Machiavelliho má tato Rada sestávat celkem z 200 radních starších čtyřiceti let z řad cechů (40 z *arti minori* a 160 z *arti maggiori*), přičemž členy má doživotně jmenovat Giovanni Medici a nesmějí být zároveň členy *Signorie*. Úkolem této Rady je pak schvalovat legislativu, kterou připravila Rada šedesáti-pěti. Tyto dvě vytvořené instituce (Rada šedesáti-pěti spolu se *Signorii* a Radou vybraných) zastávají v navržené republice nejvyšší moc, i proto je možné chápat tuto Machiavelliho *Rozpravu* jako obhajobu oligarchické republiky.

---

¹⁴³ Machiavelli dělí společnost na dvě skupiny – lid a *grandie* – jimž odpovídají rozdílné povahy (*umore*), které jsou v antagonistickém vztahu. *Grandiové* touží dominovat lidu a lid touží nebýt dominován. Těmto touhám se Machiavelli věnuje jak ve *Vladaři*, tak i v *Rozpravách*. (Srov. McCormick, John. P. *Machavellian Democracy*. 2011)

Pro uspokojení poslední skupiny mužů, tedy nejnižších (označovaní jako *ultimi*), pak Machiavelli navrhuje svolat zcela novou Velkou radu (*Consiglio Maggiore*). Tato Velká rada má (na rozdíl od Velké rady ustavené v roce 1494)¹⁴⁴ sestávat z minimálně 600 občanů a maximálně z 1000. Machiavelli v rámci tohoto návrhu předkládá Velkou radu jako instituci s minimální mocí, což lze rovněž chápat jako snahu získat Medicejské pro svůj návrh reformy. Obnovení Velké rady v její omezené podobě, pak Machiavelli argumentuje skrze bezpečnost pro Medicejské a jejich přátele a zajištění si moci v republice. Machiavelli totiž varuje Givanniho Medici, že pokud ji neobnoví pro občany on, udělá tak někdo jiný a skrze tuto instituci převezme nad republikou veškerou moc.¹⁴⁵ Členové Velké rady by měli mít pouze pravomoc určovat podobu úřadů, mimo výše zmíněných, pro které jsou členové jmenováni Medicejskými. I v případě Velké rady, která má sestávat primárně z řad obecného lidu (*universalità dei cittadini*), navrhuje, aby i zde měli Medicejští vliv určení 8 *accopiatori*, kteří budou dohlížet na vhodnost kandidátů pro obsazované úřady. Tak má být docíleno toho, že i nižší úřady budou alespoň částečně obsazovány z řad přátel Medicejských. Pro obsazování jednotlivých úřadů totiž Machiavelli zachovává proceduru losování. *Accopiatori* mají v rámci tohoto procesu dohlížet primárně na fázi vkládání jmen do vaků (*imborsati*), z nichž je následně vylosován člen daného úřadu. Losování je tedy zachováno uvnitř institucí (v rámci *Signorie*), ale také pro obsazení Velké rady¹⁴⁶ a další (menších) úřadů, na jejichž výběru se podílí právě Velká rada.

Toto doposud popsané uspořádání (oligarchické) republiky navrhuje Giovannimu Medici po dobu jeho života a dále předkládá nezbytné kroky, které je nutné podniknout pro vybudování Florencie jakožto dokonalé republiky (*repubblica perfetta*). Právě poslední část *Rozpravy* shledávám jako nejpodstatnější a klíčovou. Machiavelli od počátku *Rozpravy* přistupuje ke Giovannimu Medici jako k někomu, kdo chce vybudovat silnou republiku. „Kdyby vaše svátost a nejctihodnější monsignor mohli žít navždy, poté co by byla vláda takto uspořádaná, nebylo by nutné zajišťovat cokoli jiného. Jelikož však musíte odejít a přejete si zanechat dokonalou republiku, silnou se všemi

---

¹⁴⁴ Velká rada ve Florencii během vlády Savonaroli se měla skládat celkem z 3500 Florentinů

¹⁴⁵ Machiavelli, Niccoló. *Machiavelli – the chief works and others*. 1989. přeloženo Gilbert. Alla. s. 111

¹⁴⁶ Dowlen, Oliver. *The Political Potention of Sorition*. 2008. s. 118

řádými částmi (...)“¹⁴⁷. Aby tedy byla zachována stabilní a silná republika navrhuje Machiavelli další reformy, které značně proměňují charakter republiky. Machiavelli rovněž apeluje na Medicejské, aby tuto reformu započali ještě během svého života, aby byla zajištěno zachování dokonalé republiky. Reforma druhé (lidové) republiky pak stojí na třech momentech, a to 1) vytvoření nového dozorčího úřadu (*Proposti*) 2) sestavení Odvolacího soudu a 3) změna ve způsobu obsazování *Signorie* a *Consiglio dei scelti*. Všechny tyto tři Machiavellim navrhované reformy jsou vedeny ve prospěch lidu.

Pro zajištění dokonalé republiky navrhuje Machiavelli obnovení komise 16 *Gonfalonieri delle compagnie del popolo*¹⁴⁸, kteří mají být buď jmenováni jeho svátostí nebo vybráni Velkou radou a tedy losem. Ať už bude tato šestnácti členná komise jmenována nebo vylosována, její členové musí pocházet z řad běžných občanů a zároveň nesmí být vybráni z řad *Signorie* nebo *Consiglia dei scelti* (toto druhé pravidlo se ukáže mnohem více smysluplným později, kdy Machiavelli navrhuje změnu obsazování pro obě instituce). Každý měsíc se pak losem z těchto 16 určí 4 představení (*Proposti*) a z nich pak opět losem má být určen vždy jeden, který bude daný týden zasedat spolu se *Signorii* (respektive devítičlennou vládní radou). *Proposti* prakticky mají přebrat funkce, jimž v první navržené republice disponují Giovanni Medici (a jeho přátelé). V nepřítomnosti *Proposta* nemůže *Signorie* nic projednávat ani rozhodnout. Pokud *Proposti* shledají některé z rozhodnutí *Signorie* jako špatné pro republiku, mohou toto rozhodnutí vetovat a přesunout na *Consiglio dei scelti* a případně pak nechat projednat a nechat rozhodnout Velkou radou.¹⁴⁹ Jak je patrné Machiavelli přikládá *Propostům* významnou roli a jelikož jsou primárně vybírání z řad běžných občanů, tak můžeme v rámci této změny pozorovat jeden z kroků přesouvající faktickou moc z rukou několik k lidu. Instituce *Propostů* pak značně odpovídá římským tribunům.¹⁵⁰

Machiavelliho inspirace Římskou republikou a jejími institucemi je rovněž patrná i dalším bodě reformy, a to vytvořením Odvolacího soudu¹⁵¹,

---

¹⁴⁷ Machiavelli, Niccoló. *Machiavelli – the chief works and others*. 1989. přeloženo Gilbert. Alla. s. 111

¹⁴⁸ Tato komise ve Florencii fungovala jako jeden z poradních orgánů *Signorie* (viz předchozí kapitola)

¹⁴⁹ Machiavelli, Niccoló. *Machiavelli – the chief works and others*. 1989. přeloženo Gilbert. Alla. s. 111-112

¹⁵⁰ McCormick, John P. *Machiavellian Democracy*. 2011. s. 103

¹⁵¹ Machiavelli, Niccoló. *Machiavelli – the chief works and others*. 1989. přeloženo Gilbert. Alla. s. 112

který má chránit republiku a její občany před mocichtivými. „*Toto odvolání je v republice nezbytné, neboť malé množství občanů nemá odvahu potrestat významné muže, a proto je nezbytné, aby se za tímto účelem spojilo mnoho občanů (...)*“¹⁵². Odvolací soud pak má být opět vylosován a sestávat celkem ze 30 občanů. Cílem je tedy chránit republiku před případným převzetím vlády několik nebo jedním. Jak jsem již zmiňovala, instituce Odvolacího soudu připomíná veřejnou žalobu¹⁵³, která byla využívána právě v období Římské republiky.

Nezbytnou proměnou v rámci této dokonalé republiky musí projít rovněž *Signoria* a *Consiglio dei scelti*. Machiavelli poukazuje na nutnost reformy v oblasti obsazování těchto institucí. Zatímco v první navrhované republice je jejich obsazování ponecháno zcela v rukou Medicejských, v případě dokonalé republiky (a hlavně po smrti Giovannoho a Giulia) navrhuje Machiavelli pro jejich obsazování losování. Losování má opět probíhat v režii Velké rady, a tedy nejnižší třídy společnosti.¹⁵⁴ Touto poslední změnou, kterou Machiavelli navrhuje a chápe jako nezbytnou pro stabilitu a existenci dokonalé republiky, definitivně proměňuje charakter republiky z oligarchické či monarchické v lidovou republiku.

---

¹⁵² Ibid., 113

¹⁵³ Bība, Jan. "Machiavelli against the Venice myth: a sixteenth-century dialogue on the nature of political representation" v Disch, Sande, Urbinati (eds.) *The Constructivist Turn in Political Representation*, Edinburgh University, Press, Edinburgh 2019, s. 56

¹⁵⁴ Machiavelli, Niccoló. *Machiavelli – the chief works and others*. 1989. přeloženo Gilbert. Alla. s. 113

3.2. Závěr: Losování vs. volba

Jelikož se v rámci této práce věnuji primárně otázce losování, ponechám zcela stranou existenci a nutnost konfliktu v rámci lidové republiky u Machiavelliho či hlubší zkoumání dvou povah (*umore*) ve společnosti.¹⁵⁵ Z rozboru *Rozpravy o florentských záležitostech*, které jsem výše předložila, je zcela zřejmé, že Machiavelli se primárně věnuje samotnému institucionálnímu zřízení v rámci lidové (dokonalé) republiky. Ačkoliv se v rámci jím navrhované reformy setkáváme s tímto nástrojem, a to jak v případě první podoby republiky, tak v mnohem větší míře v případě republiky druhé, nikde se a priori nevěnuje samotné proceduře a mechanismům losování. Dowlen v rámci Machiavelliho *Rozpravy* poukazuje na důležitý moment výběru členů Velké rady. Ta má být totiž obsazována právě prostřednictvím losování, a to z běžných občanů (tedy nižší sorty mužů – *ultimi*). Losování v tomto smyslu, Dowlen chápe jako „občanské řešení spíše než řešení *reggimento*¹⁵⁶, protože utváří politické společenství, které je široké (...). Využití losování je silné v tom, že ‚blind break‘ losování zajišťuje, že rada je vybírána bez zaujetí či náklonosti občanů“¹⁵⁷. Dále pak losování činí Velkou radu méně předvídatelnou, a tedy i méně ovlivnitelnou. Losování pak sehrává významnou roli také v případě *Propostů*, kteří mají v dokonalé republice roli svědků. Tato role pak spočívá primárně v zabránění korupce a v neutralitě během výběru. Právě s anti-korupční a neutrálním charakterem losování, se nejvíce setkáváme v případě obhajoby tohoto nástroje.

Naopak, na začátku kapitoly zmiňovaný, Guicciardini je velkým kritikem losování. Shledává v něm primárně hrozbu pro republiku, neboť losování, tak jak bylo uspořádáno ve Florencii, napomáhalo široké distribuci jednotlivých úřadů i mezi nižší vrstvy. Losování pak vede k zpřístupnění úřadům nekompetentním Florentinům. Guicciardini pak prosazuje po vzoru Benátek vybudování silného senátu a omezení role Velké rady. Z té se má stát čistě schvalovací instituce, a to ať v případě zákonů navržených senátem anebo výběr

---

¹⁵⁵ Srov. McCormick, John P. *Machiavellian Democracy*. 2011; Bíba. Jan. *Demokracie je agon: k Machiavelliho populistickému republikanismu*. 2013.

¹⁵⁶ *Reggimento* obecně označuje vládnoucí třídu ve Florencii

¹⁵⁷ Dowlen, Oliver. *The Political Potential of Sorition*. 2008. s. 119

nižších úředníků. Odebírá tak lidu (Velké radě) možnosti deliberace. Zatímco pro Machiavelliho se stávají klíčovými Římská republika a Athénská demokracie (v nichž se setkáváme jak s občanskou participací, deliberací, veřejnými žalobami, tak s losováním), pro Guicciardiniho se stávají vzorem právě stabilní Benátky. To, co činí republiku nestabilní pak nalézá jak v existenci losování, tak v konfliktu, který je ve společnosti přítomen. Proto se také upíná k volbě, jako nástroji, jenž zamezí participaci nekompetentních občanů ve věcech veřejných.¹⁵⁸

Machiavelli se naopak staví kriticky k aristokratické či oligarchické republice a považuje volby za nástroj, jenž zvýhodňuje tu část společnosti, která disponuje bohatstvím či urozeností (*grandiové*). Machiavelliho obhajoba lidové republiky stojí na institucionálním zřízení, které odpovídá dvěma touhám ve společnosti. Řeč je o touze *grandiů* dominovat a lidu nebýt dominován. Tyto dvě touhy (*umore*) jsou k sobě v antagonickém vztahu a je potřeba tento vztah vyvažovat, a to prostřednictvím institucím odpovídající třem třídám ve společnosti (smíšená ústava). Nicméně charakter republiky, který popisuje a obhajuje Machiavelli ukazuje na využívání losování, respektive kombinaci losování a volby spolu s rotací v úřadech, krátkodobé mandáty a širokou deliberací lidu. To je ostatně patrné i z jeho rozpravy nad Florentskou ústavou.

---

¹⁵⁸ Srov. Dowlan, Oliver. *The Political Potential of Sorition*. 2008. s.120-132; Bíba, Jan. "Machiavelli against the Venice myth: a sixteenth-century dialogue on the nature of political representation" v Disch, Sande, Urbinati (eds.) *The Constructivist Turn in Political Representation*, Edinburgh University, Press, Edinburgh 2019, s. 48–64.

Závěr

Cílem práce bylo odhalit potenciál využití losování pro současnou liberální demokracii na základě dvou historických zkušeností s tímto nástrojem. Oba historické případy využívaly losování na první pohled za stejným účelem, a to určování veřejných úředníků a politických představitelů obce. Při hlubším zkoumání však nalezneme rozdílné důvody využívání losování a samozřejmě také rozdílné procedury. Nyní bych ráda shrnula poznatky ze zkoumaných historických období a poukázala na možnosti, které nástroj losování může nabízet stávajícím demokraciím.

Do 4. st. př. n. l. se vedle losování v Athénské demokracii využívala rovněž volba, a to pro úřad areopagu nebo úřadů vyžadující určité vzdělání a specializaci. Nicméně i v těchto případech se setkáváme s losováním, hlavně pak z důvodu neutrality tohoto nástroje. Většina veřejných úřadů byla tedy určována z řad občanů losem. Konsolidace demokracie v Athénách šla ruku v ruce s rozšiřováním využívání losování do jednotlivých politických úřadů obce. Důvodem pro využívání losování pro obsazování úřadů obce byl jednak jeho chápání jako ryze demokratického nástroje, dále pak podtrhoval egalitářský charakter athénské společnosti, princip proporcionality, neutrality a v neposlední řadě jako nástroj, jenž zpřetrhává klientelistické vazby aristokratické třídy. Losování v tomto smyslu mělo zabraňovat akumulaci moci této třídě.

Vývoj italských městských republik lze zajisté označit za velice bouřlivý, doprovázený násilnými konflikty, ať už mezi jednotlivými třídami společnosti nebo mezi republikami samotnými. Důvodem konfliktu byl často jednak obchod, ale také boje o moc a postavení ve společnosti. Tento konflikt se ještě prohloubil spolu s nástupem nové merkantilistické třídy, která se začala domáhat prosazování svých zájmů a zapojení se do rozhodovacích procesů v rámci republiky. Nástup této nové třídy značně proměnil charakter vládní třídy, která byla rozšířena o nové občany z řad obchodních a bankovních rodin z řad *popolo*. K proměně politických institucí pak docházelo během tzv. lidových vlád, v nichž svou významnou roli sehrávaly rovněž cechy. Právě vnitřní struktura cechů, která byla vystavena na vzájemné rovnosti členů nebo

rotaci hlavních představitelů cechů, se promítala také do podoby městských republik. V rámci této práce jsem pak primárně sledovala vývoj a konsolidaci Florentské republiky od jejího počátku přibližně ve 12. století až do jejího pádu a nástupu Medicejských k moci v 16. století.

Ačkoliv se Florentská republika dočkala mnoha významných reforem již v průběhu 13. století, které vedly k rozšíření vládní třídy o občany z řad *popolo*, omezování moci *nobili* nebo vzniku nových institucí zajišťující ochranu *popolo*, proces výběru úředníků nebyl do začátku 14. století sjednocen. Tento moment, kdy jsou nejprve vytvářeny politické instituce a definovány jejich funkce a pravomoci, a až následně se řeší způsob jejich obsazování, je pro italské městské republiky typickým. Až do reformy v roce 1328, kdy bylo zavedeno *scrutinio* a došlo k nastolení řádu do procesu výběru *magistrati*, neexistoval sjednocený způsob a jednotlivé části společnosti, které do výběru byly zapojeny, využívaly různých nástrojů, mezi nimiž hrály roli primárně volba a losování. Důvodem reformy a vyzdvižení nástroje losování v roce 1328 byla mimo jiné také snaha zabránit frakcionalismu a ovlivňování jednak kandidátů, tak volitelů a budoucí směřování politických úřadů. Tomu měla napomoci právě procedura *scrutinio*, jež kombinovala v několika fázích losování s volbou, ale také kontroly kandidátů. Losování v rámci tohoto procesu pak sehrávalo neutrální nástroj, jehož výsledek není ovlivněn člověkem (princip aracionality) a zároveň je méně předvídatelný.

V Benátkách se setkáváme s mechanismem *brevia*, v němž bylo rovněž kombinováno losování s volbou. Losování pak v rámci tohoto mechanismu sloužilo čistě pro výběr volitelů, kteří rozhodnou o finálním složení instituce. Losování je v rámci této procedury využíváno jako nástroj zajišťující neutralitu. Zároveň se v této proceduře setkáváme s důrazem na transparentnost. I v tomto případě je tedy losování využíváno jako nástroj, který má narušovat vzájemné vazby a zabraňovat korupčnosti. Nutno podotknout, že ať už v případě *scrutinia* nebo *brevie* pak protikorupční charakter a omezování frakcionalismu jsou aplikovatelné pouze na proces výběru politických představitelů nikoliv už v institucích samotných.

V neposlední řadě jsem se věnovala Machiavelliho dokonalé republice (*repubblica perfetta*), v níž opět figurovalo losování jako nástroj pro

obsazování politických institucí. Ačkoliv se Machiavelli více zabývá samotným institucionálním zřízením a nevěnuje se v *Rozpravě o florentských záležitostech* přímo procedurou losování a jak by konkrétně mělo losování *magistrati* probíhat, odkazuje na něj. Losování pak má sehrávat svou roli jak pro obsazování jednotlivých úřadů, a to včetně výběru členů *Signorie* a *Consiglio dei scelti*, tak jako nástroj sloužící uvnitř těchto institucí v kombinaci s rotací. V tomto smyslu opět losování sehrává roli jako neutrální nástroj, který brání ovlivňování podoby finální instituce. Machiavelli rovněž kritizuje volbu, jako nástroj, který preferuje jednu třídu společnosti, a to bohaté a významné rodiny (*grandiové*) na úkor *popolo*, čímž zároveň potlačuje konflikt ve společnosti.

Z předkládané práce tedy vyplývá, že losování bylo historicky neodmyslitelně spjata jak s demokratickou ústavou, tak později s ústavou smíšenou. Zatímco v demokratické ústavě losování slouží primárně k zajištění široké participace občanů a podtrhuje demokratický princip rovnosti, ve smíšené ústavě pak losování figuruje primárně jako antikorupční nástroj, který zajišťuje proporcionalitu. V obou zkoumaných historických případech bylo losování využíváno pro svou neutralitu, ve smyslu principu aracionality, tedy že je oproštěno od lidského zásahu. Domnívám se, že potenciál losování jako alternativě k volbě pak tkví v tom, že tento nástroj zajišťuje proporcionalitu, napomáhá širší participaci občanů ve veřejném prostoru a v neposlední řadě podtrhuje tolik liberální demokracií oslavovanou rovnost. Zároveň se jedná o nástroj, jehož výsledek je na rozdíl od voleb aracionální, tedy oproštěn o lidský element, který naopak ve volbě sehrává svou důležitou roli. V neposlední řadě je nutné vzít v potaz také prvek antikorupčnosti a nabourávání klientelistických vazeb.

Zkušenost Florentské republiky pak nabízí hodnotnou alternativu v podobě kombinace losování a voleb, jehož součástí byly také nezbytné prověrky kandidátů. Losování v obou historických obdobích bylo rovněž chápáno jako konsolidační nástroj, který napomáhal k stabilizaci společnosti. Společnosti Florentské republiky lze zajisté označit za velice konfliktní. Tato konfliktnost se rovněž promítala do procesu výběru *magistrati*, a to až do reformy na počátku 14. století, kdy bylo zavedeno *scrutinio*. Nově nastavená, a hlavně jednotná procedura, eliminovala konflikt ze samotného výběru *magistrati*.

Ten se tak mohl přesunout do deliberace v rámci jednotlivých politických institucí. Závěrem se tedy domnívám, že tento v demokracii skoro zapomenutý nástroj pro výběr politických představitelů má smysl znovu promýšlet, a to i z toho důvodu, že v současné době sledujeme pokles zájmu občanů o volby nebo nedůvěru ve zvolené reprezentanty.

Literatura

Cartledge, Paul: *Democracy. A Life*. Oxford : Oxford University Press, 2016.

Aristotelés: *Athénská ústava*. Praha : Antická knihovna, 2004. (přeložil Pavel Oliva)

Aristotelés: *Politika*. 2. vydání. Praha : Petr Rezek, 1998. (přeložil Antonín Kříž)

Bleicken, Jochen: *Athénská demokracie*. Praha : OIKOYMENH, 2002. (přeložil Jan Souček)

Buchstein, Hubertus a Hein, Michael. 2009. Randomizing Europe: the lottery as a decision-making procedure for policy creation in the EU. *Critical Policy Studies*. April 2009, Sv. Vol 3., No. 1, s. 29-57. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/19460170903158081>

Bíba, Jan: *Demokracie je agon: k Machiavelliho populistickému republikanismu*. Disertační práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. 2013.

Bíba, Jan: Machiavelli against the Venice myth: a sixteenth-century dialogue on the nature of political representation. In Sande, Urbinati (eds.) Disch. *The Constructivist Turn in Political Representation*. Edinburgh : Edinburgh University, Press,, 2019.

Dowlen, Oliver: *The Political Potential of Sortition. A Study of the Random Selection of Citizens for Public Office*. Exeter : Imprint Academic, 2008.

Kubíková, Kateřina: *Reprezentace a deliberativní demokracie*. Bakalářská práce. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze.2016.

McCormick, John P.: *Machiavellian Democracy*. Cambridge : Cambridge University Press,, 2011.

Machiavelli, Niccoló: *Florentské letopisy*. Praha : Odeon, 1975. (přeložil Štěpán Andreas)

Machiavelli, Niccoló: *Machiavelli – the chief works and others*. Durham and London : Duke University Press, 1989.

Manin, Bernard: *The Principles of Representative Government* . Cambridge : Cambridge University Press, 1997.

Najemy, John M.: *Corporativism and Consensus in Florentine Electoral Politics, 1282-1400*. Chapel Hill : The University of North Carolina Press, 1982.

Najemy, John M.: *A History of Florence 1200-1575*. Oxford : Blackwell , 2006.

Sintomer, Yves: *Il potere al popolo. Giurie cittadine, sorteggio e democrazia partecipativa*. Bari : Edizioni Dedalo , 2009.

Urbinati, Nadia: *Democrazia in diretta. Le nuove sfide alla rappresentanza*. Milano : Feltrinelli Editore, 2013.

Urbinati, Nadia: *Znetvořená demokracie: mínění, pravda a lid*. Praha : Karolinum, 2018. (přeložil Jan Bíba)

Waley, Daniel Philip; Dean, Trevor: *The Italian City Republics*. 4. vydání New York : Routledge, 2013.